Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Židovské hrdinky a způsoby vyprávění v dílech Arnošta Lustiga

(Lea z Leeuwardenu, Colette: dívka z Antverp, Tanga: dívka z Hamburku)

Bakalářská práce

Autor: Vanda Šlechtová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Hradec Králové 2016

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor:	**Vanda Šlechtová**
Studium:	P131128
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	**Židovské hrdinky a způsoby vyprávění v dílech Arnošta Lustiga**
Název bakalářské práce AJ:	Jewish Heroines and Narration Styles in Arnost Lustig´s Books

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá postavením židovských hrdinek a způsoby vyprávění ve vybraných dílech Arnošta Lustiga. Na základě interpretace tří novelistických portrétů dívek a způsobů vyprávění, jsou porovnány charakteristiky hrdinek a typy vypravěčů.

LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha: Aequitas, 1999, 247 s. ISBN 80-902774-0-3. LUSTIG, Arnošt a František CINGER. 3 x 18: (portréty a postřehy). 2., upr. vyd. Praha: A. Šťastný, 2003, 391 s. ISBN 80-903116-8-7. CINGER, František. Arnošt Lustig zadním vchodem. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, 309 s. ISBN 978-80-204-2022-0. LUSTIG, Arnošt. Tanga: dívka z Hamburku. 1. vyd. Praha: Kvarta, 1992, 140 s. ISBN 80-85570-15-7. LUSTIG, Arnošt. Colette: dívka z Antverp. 1. vyd. Praha: Kvarta, 1992, 206 s. ISBN 80-85570-09-2. LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. Vyd. 2. Praha: Eminent, 2000, 223 s. ISBN 80-7281-021-9. STANZEL, Franz K. Teorie vyprávění. Přeložil Jiří STRONŠÍK. 1. vyd. Praha: Odeon, 1988, 321 s.

Garantující pracoviště:	Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.
Oponent:	dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 19.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce prof. PhDr. Vladimíra Křivánka, Csc. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Všechny použité zdroje náležitě cituji.

V Hradci Králové dne 27. 4. 2016 ……

Vanda Šlechtová

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Vladimírovi Křivánkovi, Csc. za odborné vedení bakalářské práce, ochotu a za cenné rady a připomínky, které mi poskytl během psaní bakalářské práce.

Anotace

ŠLECHTOVÁ, Vanda. *Židovské hrdinky a způsoby vyprávění v dílech Arnošta Lustiga. (Lea z Leeuwardenu, Colette: dívka z Antverp, Tanga: dívka z Hamburku).* Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 52 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá židovskými hrdinkami a způsoby vyprávění v dílech Arnošta Lustiga. Jedná se o tři novely tzv. Židovské trilogie: Lea z Leeuwardenu, Colette: dívka z Antverp a Tanga: dívka z Hamburku. Bakalářská práce má dva hlavní cíle. Prvním cílem je porovnání hlavních hrdinek vybraných děl a hledání toho, co mají dívky společného a v čem se naopak hrdinky liší, jak jednotlivé dívky vypadají a jak jednají. Druhým cílem práce je opět porovnání. Tentokrát se jedná o komparaci děl z hlediska jejich způsobu vyprávění. Na základě interpretace jednotlivých novel zjišťujeme, že existuje model, podle kterého Arnošt Lustig příběhy psal a který v každé novele obměňuje a variuje.

Klíčová slova

Arnošt Lustig, židovství, způsoby vyprávění, Tanga: dívka z Hamburku, Colette: dívka z Antverp, Lea z Leeuwardenu.

Annotation

ŠLECHTOVÁ, Vanda. *Jewish Heroines and Narration Styles in Arnost Lustig´s Books. (Lea from Leeuwarden, Colette: the girl from Antverp, Tanga: the girl from Hamburg).* Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 52 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with Jewish heroines and narration styles in Arnost Lustig´s books. There are three novels of so called Jewish trilogy: Lea from Leeuwarden, Colette: the girl from Antwerp and Tanga: the girl from Hamburg. The bachelor thesis has two major goals. The first one is the comparison of main heroines, finding out what they have in common and in which aspects they differ, how individual girls look like and how they act. The second goal is again comparison. This time it is comparing the works from the point of their way of narration. Based on interpretations of the individual novels we discover that there is a pattern according which Arnošt Lustig wrote his stories and which he alters and varies in each story.

Keywords

Arnošt Lustig, Judaism, narration styles, Tanga: the girl from Hamburg, Colette: the girl from Anterp, Lea from Leeuwarden.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Hradci Králové dne 27. 4. 2016 ……

Vanda Šlechtová

OBSAH

Úvodem ... 9

1 Skrze číslo „94633“- Arnošt Lustig ... 11

1.1 Život Arnošta Lustiga ... 12

1.2 Z pera Arnošta Lustiga ... 15

1.3 Osudy žen ... 18

2 Osud Židů v protektorátu ... 20

2.1 Židovská tematika v literatuře ... 21

2.1.1 V době během války a po válce ... 22

2.1.2 V díle Arnošta Lustiga ... 23

3 Židovská trilogie ... 26

3.1 Lea z Leeuwardenu ... 27

3.2 Collete: dívka z Antverp ... 32

3.3 Tanga. Dívka z Hamburku ... 39

4 Komparace ... 46

4.1 Židovské hrdinky ... 46

4.2 Způsoby vyprávění ... 48

Závěrem ... 50

Seznam použité literatury ... 52

Primární literatura ... 52

Sekundární literatura ... 52

Úvodem

Bakalářská práce s názvem Židovské hrdinky a způsoby vyprávění v dílech Arnošta Lustiga pojednává zejména o osudech židovských dívek v dílech tohoto velikána a o způsobech vyprávění jednotlivých próz. Předmětem porovnání se staly tři prózy Arnošta Lustiga Lea z Leeuwardenu, Colette: dívka z Antverp a Tanga: dívka z Hamburku. Na základě těchto tří děl jsou porovnány osudy hlavních hrdinek, způsoby jejich jednání a chování v situacích na pomezí života a smrti. Dále jsou porovnány typy vypravěčů a jejich způsoby vyprávění. Pozornost je věnována i modelovým situacím a příběhům, do kterých autor těchto novel své hrdinky zasadil a jak s těmito modely a způsoby vyprávění pracuje.

Práce má tedy dva hlavní cíle. Prvním cílem je porovnání hlavních hrdinek vybraných děl a hledání toho, co mají dívky společného a v čem se naopak hrdinky liší, jak jednotlivé dívky vypadají a jak jednají. Druhým cílem práce je opět porovnání. Tentokrát se jedná o komparaci děl z hlediska jejich způsobu vyprávění.

Stěžejním místem práce jsou kapitoly, které se věnují rozebrání děl, ať už z hlediska hlavních hrdinek či vyprávěcích způsobů. Čtenářům je v první řadě nastíněn základní děj novel, aby byl čtenář snáze seznámen s osudem jednotlivých dívek a s modely vyprávění. Sledujeme charakteristiku a vývoj postav, prostředí, do kterého je příběh zasazen, postavu vypravěče a způsoby zprostředkování příběhu a v neposlední řadě motivy prostupující celým příběhem.

Arnošt Lustig se osudem Židů zabýval po celý život. Autor, který koncentračním táborem prošel na vlastní kůži a unikl z transportu smrti, zbytek života prožil především v USA, kam se odstěhoval. Během pobytu v koncentračním táboře poznal ženy, které se mu staly předlohou některých jeho děl. Od 60. let se Arnošt Lustig ve svých dílech intenzivně věnoval postavám a osobnostem žen.

Pokud řadíme Arnošta Lustiga do tzv. vlny poválečné literatury, mezi autory s židovskou tématikou a mezi autory píšící v exilu, je nedílnou součástí práce nastínění životních osudů samotného autora, jeho pobyt v koncentračním táboře a jeho následný útěk z transportu smrti a pobyt v USA.

Autorů, kteří patřili do tzv. vlny poválečné literatury a ve svých dílech se věnovali židovské tématice, bylo více. V dalších kapitolách práce je tedy věnována

pozornost i osudům Židů v poválečné literatuře a především postavení Židů v dílech Arnošta Lustiga. Práce se zaobírá otázkami „Proč si Lustig vybral právě postavy Židů a jak s nimi ve svých dílech pracuje.“.

V Lustigových dílech můžeme mezi příběhy najít podobnost. Hlavní hrdinkou vybraných próz je mladá dívka, která se dostane do těžké životní situace a musí se s ní nějakým způsobem smířit, vyrovnat.

Arnoštovi Lustigovi jako spisovateli věnovalo pozornost mnoho autorů. Tato práce se opírá především o myšlenky Arnošta Hamána, dále o díla z rukou Františka Cingera a o myšlenky o životě samotného Lustiga. Z hlediska židovské tématiky je věnována pozornost názorům Jiřího Holého a Avigdora Dagana a jeho spoluautorům sborníku studií. Poetice literárního díla se věnovala Daniela Hodrová, Franz K. Stanzel, jehož dílo přeložil Jiří Stronšík, a dále např. Lubomír Doležel. Ani názory a myšlenky těchto autorů nejsou v práci opomenuty a je na ně brán zřetel.

Závěrem je shrnuta typizace Lustigových postav vybraných děl, společné a odlišné rysy hlavních hrdinek, na základě kterých Lustig vytvářel jistý typ žen, který prostupuje jeho díly. Nechybí rekapitulace způsobů, jakými vypravěč příběhy vypráví a předává svým čtenářům.

1 Skrze číslo „94633“- Arnošt Lustig

Osobnost scénáristy, novináře, reportéra a především celosvětově známého prozaika Arnošta Lustiga, si celý svět spojuje s kronikářem židovského osudu. Kvůli svému židovskému původu prožil své mládí v několika koncentračních táborech, v jednom z nich pod číslem 94633, a z transportu smrti roku 1945 uprchl. Životní zkušenost plná hrůzy se stala ve zbytku jeho života významným impulsem k sepsání desítek knih, které jsou dodnes čteny po celém světě. Němci zavraždili v továrnách na smrt milióny lidí, jedním z nich byl i Arnoštův milovaný otec. Sám Arnošt Lustig přiznal, že i přes všechny hrůzy války, kterým byl svědkem, nikomu vinu za to, co se stalo, nedával.[1] I přesto, že bral válku jako součást života, Německo z své mapy světa na několik let vymazal a sám k tomu dodal: „*Nenávist jsem necítil. Jen opovržení. Zklamání.*“[2]

Autor miloval nejen Prahu, v které se narodil a v které jako malý kluk žil se svoji rodinou, ale také celou rodnou zemi. Avšak z války si odnesl na Československo špatné vzpomínky, dokonce mu Čechy Němci znechutili, a proto se rozhodl z Československa odejít. Velkou část svého poválečného života prožil mimo milovanou zemi, v Izraeli, v Jugoslávii, a nakonec se usídlil v USA. I přesto, že Čechy Lustig miloval, táhlo ho to za opravdovou svobodou a demokracií. Lustig se netajil tím, že chtěl žít především tam, kde mohl žít naplno a svobodně. Svobodně mohl žít v Americe, v Čechách ne. Lustig byl po celý život hrdý na to, že byl Čech a sám se považoval za českého autora píšícího v Americe.[3]

[1] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 69. ISBN 80-902774-0-3.
[2] CINGER, František. Arnošt Lustig zadním vchodem. Praha: Mladá fronta, 2009, str. 93. ISBN 978-80-204-2022-0.
[3] Tamtéž, str. 104.

1.1 Život Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig se narodil v Praze do židovské rodiny 21. 12. 1926 a jako malý kluk bydlel s rodinou v Libni. Kvůli židovskému původu (Matka pocházela ze starého židovského rodu Lewy-Cohen.) musel svá studia na měšťanské škole ukončit a učil se krejčím a ozdobníkem.

10. listopadu 1942 dostala Lustigova rodina povolání k transportu do Terezína. Při vzpomínkách na povolání k transportu si Arnošt Lustig vybavil, že tatínkovo jméno na seznamu nebylo, a že za nimi měl přijet až později.[4] Během války Lustig trpěl 3 roky v koncentračních táborech. Prošel koncentračními tábory ve velké Terezínské pevnosti, v Buchenwaldu a v Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka). Když mu bylo 17 let, zavraždili mu Němci v táboře smrti jeho vlastního otce. Pro Lustiga byla smrt otce otřesnou životní zkouškou. Němci vraždili slušné lidi, aniž by se s nimi rozloučili jejich příbuzní a nikdo z nich nebyl pohřben do vlastního hrobu. Na konci války se Lustig ocitl v transportu smrti do Dachau, ze kterého se mu podařilo se svým kamarádem Jiřím Justicem uniknout. Na útěku byli odsouzeni k trestu smrti, ale opět smrti Arnošt unikl. Osmnáctiletý Lustig tedy hrůzostrašnou válku přežil a okomentoval situaci slovy: *„Měl jsem ohromné štěstí, že jsem to přežil. Nebyla to otázka lepší-horší, chytřejší-hloupější, silnější či slabší. Možná částečně. Z drtivé většiny to bylo štěstí.“*[5] A dále k tomu dodal: „*Každý z nás, kdo přežil lágr, přežil proto, že místo něho zabili někoho jiného. Naštěstí neměli čas zabít všechny*.“[6] Hrůzu koncentračních táborů přežila i Lustigova matka a sestra.

Po válce, roku 1946, začal studovat žurnalistiku na Vysoké škole politické a sociální v Praze. Od stejného roku začal přispívat jako novinář do časopisů Mladá fronta, Zemědělské noviny a Židovský věstník. Lidové noviny vyslaly Lustiga do Izraele, kde se seznámil s Ladislavem Mňačkem a s Ludvíkem Aškenazym, jako dopisovatele z bojů izraelsko-arabské války a o rok později se do Izraele vrátil, tehdy za Československý rozhlas.

---

[4] LUSTIG, Arnošt a František CINGER. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK, 2002, str. 35. ISBN 80-85910-43-8.

[5] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 46. ISBN 80-902774-0-3.

[6] Tamtéž, str. 45.

Pobyt v Izraeli se mu stal osudným z hlediska milostného vztahu, protože si 24. července 1949 řekl své ano s Věrou Weislitzovou, příslušnicí izraelské armády, se kterou se znal od dob, kdy byl v koncentračním táboře. Lustig vyprávěl, že se po svatbě vrátili zpět do Čech, ale kvůli tomu, že manželka Věra byla považována režimem za potenciální škůdkyni, museli z Československa odejít.[7] Lustig se ke své emigraci vyjádřil takto: *„Má rodina mě naučila, že narodit se v Čechách a smět tady žít je zhmotnění štěstí v prostoru i v čase, že nic lepšího nás nemohlo potkat, než být v Čechách doma. Nikdy mě nenapadlo, že bych mohl z Čech odejít. Je ze mě emigrant a Čechy jsou vzdálenou vzpomínkou.“*[8]

Roku 1968 odešel přes Itálii a Izrael do Jugoslávie, kde spolupracoval na scénáři filmu o Titovi (Soutěska) a pracoval ve studiu Jadran v Zábřehu. Jeho další a zároveň poslední cesta vedla roku 1972 do USA, kde se nejdříve usadil ve státě Iowa a na tamější univerzitě získal místo učitele scénáře, poté tuto univerzitu opustil a přešel na Drakeovu univerzitu v Des Moines. Roku 1973 odešel do Washingtonu D. C., kde na *American University Washington D. C.* přednášel literaturu a film (1978 se stal profesorem literatury a filmu). Vyučoval také kurzy tvůrčího psaní a dějiny druhé světové války ve filmu a literatuře. Lustig byl mezi svými studenty velice oblíben a svými žáky obdivován. Nejprve měl z Ameriky strach, ale později si ji zamiloval jako nejsvobodnější zemi. Jan Suk v doslovu ke knížce *Odpovědi: rozhovory s Harry Jamesem Cargassem a Michalem Bauerem* říká, že studenti, kterým Lustig na univerzitě přednášel, vnímali Lustiga jako básníka šoa. Jako člověka, který se smál, na místo toho, aby byl zmučen a zklamán.[9]

Jelikož Arnošt Lustig získal americký pas a zpět i české občanství, jeho cesty směřovaly stále častěji tam, odkud pocházel: do Čech a do rodné Prahy.

Roku 1995 Lustig šokoval mnoho svých čtenářů i nečtenářů, když se stal šéfredaktorem české verze časopisu Playboy. Na tomto postu však vydržel pouhé dva roky.

---

[7] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 62. ISBN 80-902774-0-3.

[8] Tamtéž, str. 58.

[9] SUK, Jan. Ediční poznámka. In LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi: rozhovory s Harry Jamesem Cargassem a Michalem Bauerem*. Přeložil Milan Macháček. Jinočany: H&H, 2000, str. 82. ISBN 80-86022-71-4.

Důležitou roli v Lustigově životě nehrála pouze literatura, ale i film, ke kterému měl velice blízko. Lustig psal scénáře k filmům a podle jeho děl a scénářů bylo natočeno pět filmů: Démanty noci, Transport z ráje, Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Modrý den. Svůj vztah k filmu komentoval Lustig těmito slovy: *„Je to radost. Hlavní rozdíl je v tom, že to nese peníze. Psaní je pro úvahu, vnitřní vidění. Film je pro oko.“*[10]

Lustig se stal prezidentem projektu Česká hlava podporující české vědecké myšlení, prezidentem Festivalu české, německé a židovské kultury Devět bran a čestným předsedou Společnosti Franze Kafky.

Za svého života získal mnohá ocenění, která jsou důkazem toho, že patří mezi významné, nejen české, ale i světové autory. V roce 1986 získala *Nemilovaná* Národní židovskou knižní cenu za nejlepší román roku. Roku 1996 získal Arnošt Lustig Cenu Karla Čapka od PEN klubu. O osm let později obdržel Cenu Americké akademie umění a písemnictví. Třikrát se ocitl v nominaci na Nobelovu cenu, kterou prozatím nezískal. František Cinger čtenáře seznamuje s tím, že ministr kultury, Martin Štěpánek, Lustigovi při příležitosti 80. narozenin udělil cenu Artis Bohemiae Amicis (Přátelé českého umění) jako „uznání dlouholetého a systematického šíření dobrého jména české kultury doma i v zahraničí.“[11] Dále Lustig získal roku 2006 čestný doktorát Západní michiganské univerzity společně s Václavem Havlem. V neposlední řadě získal cenu za knihu Dita Saxová, která byla označena za nejlepší celostátní knihu s židovským námětem.

Život autora knih vlastních zkušeností utichl 26. února 2011 v Praze, v městě, které miloval a kterému zůstal věrný.

[10] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H&H, 1995, str. 13. ISBN 80-85787-82-2.
[11] Tamtéž, str. 13.

1.2 Z pera Arnošta Lustiga

Osobnost Arnošta Lustiga je v první řadě známá tím, že ve svých životních dílech seznamuje širokou světovou veřejnost a především své čtenáře s masovým vyvražďováním Židů. Antisemitismus vyjadřující nenávist vůči Židům i židům provází naše dějiny už od dob středověku. Nejostřeji se však vyhrotil během druhé světové války. Kvůli přijetí plánu na systematické vyvražďování Židů „konečné řešení židovské otázky" nacisty bylo přibližně 6 milionů evropských Židů posláno na smrt. Často se pro tento hrůzostrašný čin spáchaný nacisty používá pojem *holocaust*. Sám Arnošt Lustig ale pojem holocaust s vyvražďováním evropských Židů nechtěl spojovat, jelikož výraz holocaust znamená obětování spálením. Lustig řekl, že to, co se dělo v táborech smrti nemělo nic společného s obětováním. Pro zákony, které ovládaly chod v koncentračních táborech během nadvlády nacistů, Lustig zvolil na místo řeckého *holocaust* hebrejský pojem *šoa*, který svým významem *zničení* vystihuje posílání Židů na smrt mnohem přesněji.[12]

Arnošt zákony koncentračního tábora, které by před spravedlností neobstály, poznal na vlastní kůži. I přesto, že si z nich s sebou odnesl děsivé zážitky, na které do smrti nezapomněl, měl potřebu o těchto utrpeních hovořit a stále si je připomínat. Realita a příběhy lidí, kteří se mu svěřili, mu přišly natolik silné, že je potřeboval sdělit širší veřejnosti. Sám k tomu dodal: „*Ale zjistil jsem, že psaní je jediný prostředek, jak svoje zážitky sdělit.*"[13]

Proč si Lustig vybral téma války a šoa? Jednou z možností mohla být životní zkušenost a potřeba svěřit se. Lustig na podobnou otázku odpověděl těmito slovy: „*To, že píšu o válce, je jen povrch. Ve skutečnosti jde o povahy lidí, o jejich pocity, vášně. Snažím se zjišťovat, co je pro lidi důležité, co jimi hejbá, lomcuje, proč jsou takoví, jací jsou. A právě válka tohle všechno obnažuje. Ve válce či v podobné mezní situaci, třeba v lágru jsi opravdový, je to vlastně zkouška. Přetvařovat se nelze. Pro mě je válka zrcadlo, v němž se lidé ukazují skutečnější než běžně. Psát o válce tedy pro mě znamená psát o člověku, jako je ve své podstatě.*"[14]

[12] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Praha: Mladá fronta, 2009, str. 123. ISBN 978-80-204-2022-0.
[13] Tamtéž, str. 71.
[14] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 110. ISBN 80-902774-0-3.

Každý spisovatel se může pyšnit svým osobitým stylem psaní. I přesto, že se příběhy postav odehrávají v temné době, zaměřil se Lustig na to lepší, co v životě člověka existuje. Na opravdovost, na to, jak se lidé chovají, když jednají pod tlakem. K tomu, co se snažil Lustig ve svých příbězích vykreslit, se vyjádřil: „*Moje životní přání je vykreslit obraz jedné generace, která podstoupila zkoušku, jakou ještě nepodstoupila žádná jiná generace v historii.*“[15] A dále: „*Nemyslím si, že píšu většinou o tragických a strašlivých věcech. Píšu o tom nejmilejším v člověku: Kdy překonává sám v sobě to horší, slabší, aby udělal to lepší.*“[16]

Lustigův rukopis je charakteristický tím, že si dal autor velice záležet na stylových a stylistických prostředcích. Snažil se vyhýbat omšelým výrazům a do příběhů vložil své osobité vyjádření. Příběhy postav nejsou dořešeny, dokončeny ani dovysloveny. Nakonec vše záleží na samotné fantazii čtenáře.

Arnošt Lustig vstoupil do literárního světa roku 1958 knihou *Noc a naděje*, ve které se objevily postavy dětí a starců. Jelikož Lustig prožil hrůzy války jako malý, bezmocný kluk, postava dítěte či dospívajícího se v jeho dílech objevuje velmi často. Mládí a stáří vnímal Lustig jako symbol naděje. K tomu, proč si vybral pro svá díla symbol mládí i stáří přistupoval takto: „*Mladí? Protože jsem byl také mladý. Staří? Protože starých mi bylo hrozně líto.“*[17] Ve stejném roce vyšel i jeho další soubor povídek prostoupený motivem noci *Démanty noci*. Součástí souboru povídek je povídka s názvem *Noc nemá stín*, ve které promítl své zážitky z útěku, při kterém se mu podařilo vyváznout z rukou smrti. Na otázku, jakou roli hraje noc v jeho dílech, odpověděl takto: *„Noc má pro nás tajemství, zděděné v genech po našich předcích, odívaných do lvích a vlčích kůží. Tma je tajemná. Je tam něco, co nevidíte, to neznámé, hrozivé nebo utěšivé, donekonečna. Noc znamená konec dne. Konec světla. Každý si z toho vyčte to svoje. Co dělali Němci lidem v jejich válce, se podobalo noci.“*[18]

Roku 1959 vyšel další soubor povídek *Ulice ztracených bratří*. Jednou z povídek je povídka *Můj známý Vili Feld*. Postava Viliho Felda prostupuje několika příběhy Lustigových děl (*Colette: dívka z Antverp. Lea z Leeuwardenu, Potopa*). O dva roky

[15] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 183. ISBN 80-902774-0-3.
[16] Tamtéž, str. 124.
[17] LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi: rozhovory s Harry Jamesem Cargassem a Michalem Bauerem*. Přeložil Milan Macháček. Jinočany: H&H, 2000, str. 26. ISBN 80-86022-71-4.
[18] Tamtéž, str. 62.

později vyšel příběh Viliho Felda, muže, který přežil Terezín a Osvětim se špatným svědomím a svůj problém vyřešil emigrací, jako samostatná novela. Po několika letech dal Lustig Vilimu Feldovi větší rozsah a napsal román *Král promluvil, neřekl nic*.

Otázku, proč se zabije mladý člověk, který je navenek šťastný, ale uvnitř, v nitru člověka, už to tak růžově nevypadá, řeší krásná, osmnáctiletá, modrooká židovka *Dita Saxová* (1962). Roku 1963 poslal na knižní trh další soubor povídek *Nikoho neponížíš*.

V nejzdařilejším literárním díle *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou,* které vydal Lustig o rok později, vystupuje krásná židovka, která se postaví německému důstojníkovi, i když si je vědoma, že za svoji pomstu zaplatí vlastním životem.

Námět z prostředí pracovních oddílů zpracoval roku 1966 v próze *Bílé břízy na podzim*. Následuje sbírka novel *Hořká vůně mandlí* (1968) a román *Miláček* (1969), kde ztvárnil své zážitky z arabsko-izraelské války ve čtyřicátých letech.

Rok 1968 znamenal pro mnohé autory uzavření knižního trhu, protože knihy autorů, kteří se zdáli být režimu „nežádoucí“, byly vyřazeny z knihoven, smeteny z knižního trhu a určeny k likvidaci. Mezi tyto autory patřil i Arnošt Lustig. Příběh židovské dívky, která za přežití poskytne své tělo německým vojákům, ztvárnil v próze *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch*.). Knížka vyšla roku 1985, dostala nejlepší kritiky a Národní židovskou knižní cenu za nejlepší román roku (1986).

Novely začátku 90. let zobrazují příběhy židovek, které se staly prostitutkami. *Colette: dívka z Antverp* (1992), *Lea z Leeuwardenu* (1992), *Tanga: dívka z Hamburku* (1992). Roku 2000 vstupuje Lustig na trh s románem *Krásné zelené oči*, který byl roku 2003 vyhlášen bestsellerem.

Autor knih o židovském osudu publikoval i reportážní povídky. Mezi nejznámější patří: *Česači oliv, Stavíme město, Slunečná silnice, Trh přistěhovalců, Žluté nebezpečí, Dům v písku, Tři z Jeruzaléma, Egged*.

Arnošt Lustig je známý několikerým přepisováním a přepracováním svých knih. Jediné dílo, které nepřepisoval, je novela *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, ke které přidal pouhé dva odstavce.

Sám autor zapůsobil svým strastiplným životem a dílem na mnohé osobnosti literárních kruhů a stal se tak objektem jejich děl. Existují desítky knih, ve kterých tu nejdůležitější roli hraje Arnošt Lustig, jeho dětství, dospívání v táborech smrti, jeho milostný život a v neposlední řadě i postavy jeho děl. Připomeňme si ty nejznámější a

nejdůležitější z nich. Literární historik a kritik Aleš Hamán se věnoval životu Arnošta Lustiga v monografické studii s názvem *Arnošt Lustig*. Aleš Hamán mluví o tom, *že tomu, čemu Lustig vděčí za to, že mohl psát, je život. Život napsal Lustigovi povídku a ten ji transformoval do slov.*[19] Myšlenky o životě Lustiga obsahuje kniha *Dobrý den, pane Lustig*, ve které Arnošt Lustig vede rozhovor se spoluautorem knihy Miroslavem Koubou. Nelze opomenout ani publicistu a literárního historika Františka Cingera, se kterým Lustig vytvořil autobiografii s názvem *3x18 (portréty a postřehy),* dále Cinger vzpomíná na Arnošta Lustiga v knize *Arnošt Lustig zadním vchodem*.

1.3 Osudy žen

„Miluju ženy. Obdivuju ženy. Oceňuju ženy. Všechno lidské se narodilo z matky. Jsem v duši ženská. Mám skutečnou úctu k ženám. Myslím, že jsou lepší a že příroda je na ně v něčem zlá.“[20]

Arnošt Lustig se netajil svým obdivem k ženám. Ženy miloval, uctíval, a proto dal ženě ve svých dílech post hlavní hrdinky. Dle Lustiga existuje na světě jedna nejkrásnější věc, a tou je osobnost ženy.[21] Nejen život literáta, ale i jeho tvorbu ovlivnilo několik žen, které mu byly velmi blízké, které obdivoval, kterých si vážil. Ženy, které spisovatel během svého života poznal a se kterými měl tu čest se potkat, i když v mnoha případech šlo o setkání v ponížení, se mu staly v mnoha věcech inspirující a jejich osudy se tak staly podnětné pro jeho tvorbu. U postav Dity Saxové, Kateřiny Horovitzové a Tangy se nechal inspirovat osobnostmi skutečných žen, které vstoupily do jeho života. Ženy mají ve svém nitru kousek tajemna, který Lustiga přitahoval a vzrušoval. *„Ženy mají něco, z čeho žijí básníci. Kouzlo, kterému nikdo nerozumí. Vyvolávají v nás touhu být lepší, statečnější, mužnější. Dávají život. Obětují se za něj. Je to tajemství, které nikdo nezná úplně.“*[22]

Hlavními hrdinkami se staly krásné, mladé dívky. Proč přisoudil spisovatel dívkám věk dospívající ženy, okomentoval těmito slovy: *„Proč mladé ženy? Hodně ze*

[19] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H&H, 1995, str. 10. ISBN 80-85787-82-2.
[20] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 64. ISBN 80-902774-0-3.
[21] Tamtéž, str. 63.
[22] LUSTIG, Arnošt a Jan SUK. *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. 2. dopl. vyd. Praha: C.A.T. international, 2004, str. 300. ISBN 80-903215-4-2.

zabitých lidí ve válce byly mladé ženy. Zabít mladou ženu znamená zabít krásu, mládí. Mladou ženu lze snadněji ponížit a Němcům o ponížení šlo.“[23]

Ženským postavám ve svých dílech přisoudil židovský původ, kvůli kterému se ocitly v koncentračním táboře a za svůj život a svoji čest byly ochotny bojovat.

Byl rád, když o ženách mohl psát a byl vděčný za to, že se staly ženy tím, čemu se mohl věnovat ve svém životě, při své práci.

[23] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 64. ISBN 80-902774-0-3.

2 Osud Židů v protektorátu

Na území Československa spolu žila národnost česká, německá i židovská v různé míře provázanosti. Tuto, ne stoprocentně soudržnou společnost, začala narušovat nacionalistická tendence Německa, která vyvrcholila 15. března 1935, kdy byly přijaty norimberské zákony týkající se vyloučení Židů. Jeden ze zákonů stanovil, že Židé a lidé bez německé krve nemohou být součástí říše. Druhý z nich upravoval manželský sňatek, ve kterém Žid nemohl být oddán s Němcem a naopak.

15. března roku 1939 obsadila území Čech a Moravy Hitlerova armáda. Vstup Hitlera na území Československa se stal pro životy Židů osudným a znamenal tak zásadní změnu pro mnoho obyvatel. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava[24] se z židovských synagog staly trosky, lékaři a advokáti židovského původu byli zatýkáni a pro Židy začalo platit spoustu nových zákonů zakazujících činnosti všedního dne a omezujících jejich svobodu. Jelikož jedním z hlavních cílů nacistů se stalo zmocnění se židovského majetku, byl majetek Židů zabaven a prošel tzv. arizací. Roku 1939 převzala kontrolu nad československým územím německá vláda, která židovské obyvatelstvo izolovala od ostatních občanů. Dalším cílem Němců, kterým se netajili, bylo zbavení se Židů a očištění tak území Říše. Židé ztratili svá práva a 16. říjen zahájil velkou vlnu transportů pokračující do roku 1945. Livie Rothkirchenová ve sborníku studií *Osud Židů v protektorátu 1939 – 1945,* upřesňuje počet odsunutých osob Němci. Od 24. listopadu 1941 do 16. března 1945 odvezlo 122 vlaků z Protektorátu Čechy a Morava do terezínského ghetta 73 608 osob.[25] Z důvodu, že seznam zákazů[26] pro Židy narůstal, ztratili Židé veškerou svobodu a stali se loutkami nacistů. Od 1. září 1941 byli Židé nuceni nosit označení v podobě žluté hvězdy, které je odlišovalo od občanů nežidovského původu.

Rokem 1945 se páchání ohavností na židovském obyvatelstvu blížilo ke konci a rok 1945 se zapsal do dějin jako rok, kdy došlo k poražení německých vojsk, ke zrušení Protektorátu Čechy a Morava. Ponížení československého obyvatelstva ustalo.

[24] Protektorát Čechy a Morava byl vyhlášen 16. března 1939 a skončil 5. května 1945.

[25] DAGAN, Avigdor, Livie Rothkirchenová a Eva Schmidtová-Hartmannová. *Osudy židů v protektorátu 1939-1945: sborník studií.* Přeložili Jan Čulík a Františka Faktorová. Praha: Trizonia, 1991, str. 43. ISBN 80-900953-7-280-85270-01-3.

[26] Zákaz používání dopravních prostředků, zákaz účastí na kulturním životě, zákaz vstupu na veřejná koupaliště, zákaz vycházení z domu po 20. hodině, zákaz pracovat, zákaz některých potravin a další.

2.1 Židovská tematika v literatuře

Po skončení války byly vydávány romány a knihy povídek, které autoři nemohli vydat dříve. Většina knih se zabývala zpracováním otřesných zážitků z okupačních let, koncentračních táborů a vězeňského prostředí. Mnozí autoři, kteří soustředili svoji pozornost k problémům holocaustu, poznali hrůzy koncentračních táborů na vlastní kůži. Jen někteří z nich dokázali poukázat na zvěrstva války a předat svědectví následujícím generacím. Tak se jedním z námětů, kterým se literatura věnovala, stalo utrpení a ponížení židovského obyvatelstva. Mezi autory, kteří obohatili knižní trh knihami o Židech, patřili i tvůrci nežidovského původu jako např. Jan Otčenášek a Jiří Škvorecký. Je pravdou, co říká Arnošt Lustig Milanovi Koubovi a všem čtenářům v knize vzpomínek a úvah *Dobrý den, pane Lustig* když tvrdí, že většina knih, která postihla dobu války, se věnuje pocitům Židů, jejich utrpení, ale v literatuře chybí knihy, které by ukázaly čtenářům válku z druhého pohledu, a to z pohledu těch, kteří měli miliony mrtvých Židů na svědomí.[27]

S nástupem totalitního období roku 1948 došlo k převratu i v oblasti literatury. Díla, která nebyla poplatná režimu, mizela z knižních trhů a režim na ně uvalil cenzuru. Autoři, kteří se nechtěli režimu podřídit, nemohli své knihy vydávat oficiální cestou. Židovští autoři, kteří nemohli vydávat své knihy oficiálně, měli dvě možnosti: knihu vydat pod pseudonymem nebo se vydávání knih vzdát. Livie Rothkirchenová k tomu dodává: „*Známí čeští spisovatelé a umělci umožňovali svým židovským kolegům publikovat pod vypůjčenými jmény, aby si tak mohli vydělat na živobytí a udržet se jakžtakž nad vodou.*“[28] Tímto způsobem mohl vydat své knihy například Karel Poláček a Jiří Orten.

Nutno dodat, že některé knihy zobrazující nacistické koncentrační tábory mohly být vydány až s mnoholetým odstupem. Knihu *Treblinka, slovo jako z dětské říkanky* napsal Richard Glazar, který prožil část svého života v Treblince, ihned po válce, ale vyšla až v devadesátých letech. Stejný osud potkal i básnickou sbírku Jiřího Koláře *Černá lyra.*

[27] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 102. ISBN 80-902774-0-3.

[28] DAGAN, Avigdor, Livie Rothkirchenová a Eva Schmidtová-Hartmannová. *Osudy židů v protektorátu 1939-1945: sborník studií.* Přeložili Jan Čulík a Františka Faktorová. Praha: Trizonia, 1991, str. 29. ISBN 80-900953-7-280-85270-01-3.

2.1.1 V době během války a po válce

Ve válečném období druhé světové války a především rokem 1948 se v Čechách do popředí dostal žánrový typ budovatelského románu, který měl své kořeny už ve 20. letech 20. století. Bezprostředně po válce se vedle budovatelského románu začaly objevovat povídky a romány s tématem války. Autoři upustili od dokumentárnosti a svou pozornost zaměřili na vykreslení psychiky člověka, který se ocitl v extrémní situaci. Do popředí děl autorů, kteří se zaměřili na hlubší poznání člověka, se dostalo nitro obětí fašismu. Nejednalo se o popis historických událostí, ale o poučení, které člověk vytěžil z válečných zkušeností. Petr Hanuška s Vladimírem Novotným v knize *Česká literatura ve zkratce* poukazují na válku jednak jako na symbol krutosti, zhoubnosti a škody, kterou napáchala, jednak ji ukazují jako situaci, při které se člověk ukáže obětavým, prokáže svou mravní sílu a vzájemnou mezilidskou solidaritu.[29]

Námětem knih se nestala jen tematika války, ale do literatury vstoupilo i téma likvidace židovského etnika, které je s druhou světovou válkou bezprostředně spojeno.

Své zkušenosti z tábora literárně zpracoval Milan Jariš (1913-1986) v povídkovém souboru *Oni přijdou* (1948). Židovskému utrpení se 4 roky po skončení války věnoval Jiří Weil[30] ve svém díle *Život s hvězdou*. Norbert Frýd své vlastní zkušenosti z koncentračních táborů znázornil v románu *Krabice živých* (1956).

V roce 1958 došlo v literatuře k rozšíření zájmu o židovské téma. Roku 1958 vyšla novela Jana Otčenáška *Romeo, Julie a tma*, která vypráví příběh milenců Pavla a Ester ve tmě války. Důležitou roli v příběhu sehrává láska a zodpovědnost člověka za své bližní. Rok 1958 se stal důležitým i pro Arnošta Lustiga, který vydal soubory povídek inspirované židovskými hrdiny s názvy *Noc a naděje* a *Démanty noci*. Kolektiv v čele s Pavlem Janouškem komentuje Lustigovy příběhy slovy: „*Autorova snaha vyjádřit autentický prožitek vedla k tomu, že jednotlivé povídky vyrůstají z věcného záznamu kruté každodennosti židovských ghett a variují motivy vyčleněnosti, ohrožení, úzkosti, strachu.*“[31]

---

[29] HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. Praha: Brána, 2001, str. 83. ISBN 80-242-0587-4.

[30] Jiří Weil (1900-1959) nenastoupil do židovského transportu a do konce války žil ve skrytu v Praze. Komunistický režim jeho díla odsoudil a Jiří Weil nemohl až do roku 1957 publikovat.

[31] JANOUŠEK, Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012, str. 237. ISBN 978-80-200-2057-4.

Jiří Holý v knize *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti* zmínil fakt, že se stal holocaust v šedesátých letech minulého století hlavním námětem především prózy, ale naopak v dramatu a poezii se téma masového vyvražďování objevilo jen okrajově.[32] Mezi knihy odrážející pozadí války a židovství vydány v 60. letech, patří próza Hany Bělohradské *Bez krásy, bez límce* (1962), dále dílo autora nežidovského původu Josefa Škvoreckého *Sedmiramenný svícen* (1964). Židovský hrdina vystupuje v díle Ladislava Fukse *Pan Theodor Mundstock* v roli toho, kdo se v atmosféře druhé světové války chystá k transportu. Hlavní hrdina se však liší od Roubíčka ve Weilově *Životě s hvězdou*. Na rozdíl od Roubíčka, který pasivně čeká, než na něj přijde řada, pan Theodor pomyšlení na transport psychicky neunese a vytvoří si v myšlenkách svého dvojníka Mona, kterému se se svojí úzkostí a obavou svěřuje. Postavy Židů se objevují i v dalším Fuksově díle *Cesta do zaslíbené země* (1969), ve které vykreslil život bohatých Židů, kteří se vydali na plavbu po Dunaji, díky které se měli zachránit. Cesta lodí je však k záchraně nedovedla.

Ani v letech sedmdesátých zájem o tematiku židovství neupadl. V těchto letech vydal knihu Smrt *Krásných srnců* (1971) Ota Pavel věnující se tématu války a okupace s odstupem několika let. Židovskému tématu se věnoval i Avigdor Dagan, známý spíše pod jménem Viktor Fischl. Jeho *Dvorní šašci* vyšli česky roku 1990. Dvorními šašky jsou označeni čtyři Židé, které si velitel tábora vybral pro obveselení nacistů a pro přehlučení křiku těch, kteří byli posláni do plynových komor.

Léta po roce 1989 vnímá Jiří Holý jako období, kdy došlo k vzestupu literatury s námětem holocaustu.[33] Mezi díla reprezentující holocaust v období po roce 1989 patří *Zvuk slunečních hodin* od Hany Androníkové a dále *Peníze od Hiltera* Radky Denemarkové.

2.1.2 V díle Arnošta Lustiga

Motiv židovství, masového vyhlazování Židů a prostředí, ve kterém docházelo ke „konečnému řešení“ prostupuje skoro všemi díly Arnošta Lustiga od 50. let až do jeho smrti. Šoa se tak stalo Lustigovým celoživotním námětem. Nutno dodat, že Lustig judaismus nezobrazoval jen ve svých knihách, ale zabýval se jím i při přednáškách,

[32] HOLÝ, Jiří. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011, str. 11. ISBN 978-80-87481-14-1.
[33] Tamtéž, str. 57.

které přednášel americkým studentům na univerzitě. Na tomto místě lze uvést Lustigovo zdůvodnění, proč o osudech Židů na univerzitě učil. Lustig říkal svým žákům: „*Neučíme se o tom, abychom se dojímali, litovali se nebo si připomínali křivdu, které se na nás dopustili surový, lhostejní a proradní vrahové dětí; ne. Ale proto, abyste byli silnější. Abyste byli poučenější. Abyste dostali zprávu o zkušenosti, za kterou vaši dědové a babičky, strýcové a tety, které nikdy neuvidíte, draze zaplatili ponížením a smrtí.*“[34]

Jelikož sám Lustig prošel několika koncentračními tábory, v jeho dílech čtenáři shledají autobiografické prvky, mezi které patří například útěk z transportu smrti a další.

Lustig je známý tím, že si do hlavních postav vybíral slabé a bezbranné lidi. Protagonisty jeho děl se často stali outsideři, dospívající děti nebo naopak starci vyznačující se bezmocností a jejich osudy končívají tragicky. Lustig psal o Židech, jejichž životy ztížila válka. Lustig čtenáři představil hrdinu, který je „*svlečený ze všech konvenčních šatů a naprosto závislý na své vnitřní rezervě, musí naplnit to, co v něm zbylo z pojmů o cti, statečnosti, mravnosti a podle toho se chová.*“[35]

Hrdiny Lustigových děl spojují společné typické znaky a rysy. Hlavním znakem postav se stala snaha o zachování morálních hodnot přes nepříjemnost a drsnost koncentračních táborů a válečného období a přes činy, které spáchali pod tlakem tíživé situace, ve které se ocitli kvůli svému židovskému původu. Další rys, kterým se Lustigovy hlavní postavy vyznačují, je jejich schopnost nejen postavit se zlu, hrůze války, ale především bránit sebe a své blízké. Čím se člověk, který v koncentračním táboře ztratil vše, kterému nacisté sebrali to poslední, co měl, kterého Němci připravili o rodinu, může bránit? Na tomto místě je vhodné připomenout Lustigova slova: „*Každý člověk se brání zbraněmi, které má. Nemá – li zbraně, promění ve zbraň své zuby, nehty. Ženy mohou proměnit ve zbraň pod tlakem svoje tělo. Zajímá mě prostituce z donucení, ne jako povolání deklasovaných*.“[36] Každý člověk vlastní nějakou zbraň, kterou by se při obraně nebál použít. Pro Lustigovy ženy se stalo zbraní jejich vlastní tělo, pro Němce byla zbraní nenávist vůči židům. Lustig chápal tuto nenávist jako projev těch, kteří na sebe potřebovali upozornit a povýšit se nad ostatní. „*Antisemitismus je zbraní*

[34] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 53. ISBN 80-902774-0-3.
[35] Tamtéž, str. 202.
[36] LUSTIG, Arnošt a František CINGER. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK, 2002, str. 334. ISBN 80-85910-43-8.

lidí s pocitem méněcennosti. Potřebují někoho zmenšit, aby se sami zvětšili. Kdyby neměli Židy, vyberou si někoho jiného.“ [37]

Lustiga zajímal člověk, který byl na dně a ztratil vše. Mnoho příběhů se odehrává v prostředí koncentračního tábora, protože lidé, které dosadil do svých vyprávění, potkával právě v táborech smrti. Nacisté dostali Židy do takových situací, při kterých je donutili sáhnout si na své dno a jen někteří z nich se z prachu ponížení dokázali zvednout zpátky na vlastní nohy. Mnoho osudů však skončilo v pasti, kterou jim nacisté předurčili.

Ženy sehrály důležitou roli nejen v osobním životě autora, ale také v jeho druhém životě, v literatuře. Do popředí několika knih vstupují krásné mladé ženy, které na úkor války musely ztratit své tělo, aby zachránily svoji duši. Žena je vnímána jako něžné, moudré a vlídné pohlaví. Na rozdíl od mužů mají životní cestu strastiplnější a musejí se více snažit, aby vyhrály. Jelikož nejsou ženy tak silné, jako opačné pohlaví, nezbývá jim jiná zbraň, než jejich krásné mladé tělo, které se staví v Lustigových dílech do kontrastu k hrůze války a šoa. Lustig ženám, které prodají své tělo, jejich chování nevyčítal, odpustil jim a dodal: „*Miluji ženy, které střílejí, když musí, a nechtějí se dát zabít, jako zabili nacisté a jejich pomocníci šest miliónů Židů za tři roky. Vážím si lidí, mužů i žen, kteří se brání.“*[38]

Lustig se zaměřil na vnitřní pocity a nitro postav, na jejich mravní hodnoty a sebevědomí, na vědomí důstojnosti, které v nich probudilo násilí dozorců v koncentračních táborech a ponížení židovské minority.

[37] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 79. ISBN 80-902774-0-3.
[38] Tamtéž, str. 62.

3 Židovská trilogie

Novelou *Dita Saxová,* která vyšla v roce 1962, dal Lustig další směr svému psaní o osudech krásných dívek. Ženská postava vystupuje dále v povídce *Dívka s jizvou,* v novele *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, v díle *Nemilovaná* (*Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.*) a není tomu jinak ani v klíčových dílech této bakalářské práce.

Pod názvem Židovská trilogie se skrývá soubor próz, který obsahuje tři novely s názvy *Colette: dívka z Antverp, Tanga z Hamburku* a novela *Lea z Leeuwardenu*, která vyšla nejprve jako součást souboru povídek *Oheň a voda*. Příběh o Colette stejně jako příběh Tangy z Hamburku vyšel i v samostatném vydání, v několika nakladatelstvích a v různých letech s malými změnami ve svých názvech. Původně měl být součástí trilogie příběh dívky Kůstky pod názvem Kůstka, dívka z Prahy.

I přesto, že celá trilogie vyšla několikrát v nakladatelství Mladá fronta, se jednotlivá vydání od sebe liší. Pořadí, ve kterém jsou za sebe jednotlivé příběhy zařazeny, je různé. V jednom z vydání se příběh Tangy objevuje na druhém místě, ale v odlišném vydání příběh Tangy Židovskou trilogii uzavírá. V tomto případě lze uvažovat nad tím, že autorovi na pořadí příběhů dívek mnoho nezáleželo z důvodu, že si čtenář na místo dívek může dosadit i jiné postavy s jinými jmény. Konkrétní člověk, který měl jméno, rodinu a byl jedinečnou osobností, svoji identitu v koncentračním táboře ztratil a přišel úplně o vše. Na místo jména, kterému Němci nevěnovali pozornost, nastoupilo číslo. Lze přemýšlet nad tím, zda nechtěl Lustig čtenáři ukázat, že je možné na místo Colette, Tangy, Lei a dalších postav jeho děl dosadit jakoukoli postavu a pokládat si otázky, jak by se zachovala ve stejné situaci, zda by bojovala nebo naopak vzdala svou snahu vzepřít se ponížení, které v koncentračním táboře bylo pácháno na nevinných.

I přesto, že hlavní hrdinky tří novel Židovské trilogie mají mnoho společného, je potřeba podotknout, že existují i mnohé znaky, které postavy dívek odlišují. Motivem prostupujícím novelami, se stala krása dívek stojící v opozici hrůzy koncentračního tábora. Ve všech příbězích hraje roli utrpení, které každá dívka prožívá jinak a tím se liší od ostatních dvou.

3.1 Lea z Leeuwardenu

Příběh Ley vyšel nejdříve v roce 1998 jako povídka v souboru *Oheň a voda* a poté dvakrát jako součást trilogie. Tato novela je z hlediska vzniku nejmladší a v trilogii řazena vždy jako první v pořadí.

Vypravěč čtenáře zavádí do září roku 1944 do Terezínské pevnosti, která se stala místem, kde se opět po letech setkal se známým Vilim Feldem, který mu kdysi svedl milenku. Během celého vyprávění není vypravěč schopen Vilimu odpustit to, co udělal, a proto se mu hlavou míhají myšlenky na pomstu. V ghettu vypravěč pracoval jako dělník na železnici s pneumatickou vrtačkou a podílel se tak na stavbě kolejí do Auschwitz-Birkenau. Jízdenka cestujících vlakem po nově postavených kolejí měla být jednosměrná, bez možnosti zpáteční jízdy. Vypravěč čtenáře seznamuje s Vilim Feldem hned v první kapitole, kterou lze považovat z pohledu děje za nejvíce dramatickou. Vili Feld pašuje do tábora skrze dvě ženy nedostatkové zboží, jídlo, zbraně. Jakmile se vypravěč s Vilim potkal, obdržel od něj vestu plnou věcí sloužících k výměně za jiné zboží. S touto vestou však museli oba projít kolem strážmistra, který tábor hlídal. Strážmistr oba zastavil a dal se s nimi do řeči. V tu chvíli začal vypravěč v duchu přemýšlet nad tím, co se stane, když objeví pašované věci a co s ním a Vilim Feldem provede. „*Studoval jsem ho jako měsíční krajinu. Nechá nás projít jen s odškrtnutím na listině? Mohl, nemusel. Co si na kom vezme, když ho chytí? Byl tu sám. Nemusel se bát, že bychom to o něm roznesli*.“[39] Myšlenky a úvahy vypravěče byly plné strachu a nejistoty. Po dlouhém rozhovoru strážmistr objevil vestu s věcmi, ale oba mladíky nechal bez trestu odejít. Dívku Leu z Leeuwardenu vypravěč poznal až v druhé kapitole vyprávění. Lea, partnerka Viliho Felda, přijela do terezínského ghetta v zimě 1942. Lea ihned upoutala vypravěče svojí neodolatelnou krásou, kterou jí vypravěč po zbytek pobytu v táboře neustále připomínal. „*První, co mě napadlo, bylo, jak je pěkná. Byla mimořádně hezká. Cítil jsem v ní elektřinu*.“[40] „*Pletí připomínala husté mléko, smetanu. Měla malé uši, rovný nos a výrazné velké modré oči s dlouhými řasami a husté světlé obočí ve velkém oblouku*.“[41] „*Byla jako světlo a tma a soumrak a svítání, a den a noc a noc a den, které se dotýkaly a polykaly navzájem. Byla krásná, jako je krásná příroda,*

[39] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str. 14. ISBN 80-7281-021-9
[40] Tamtéž, str. 45.
[41] Tamtéž, str. 48.

slunce, hvězdy, lesy. Jako hory a propasti. Vteřina šílenství.“[42] Díky Vilimu, který se znal s mužem Gottliebem Faberem, pracovníkem na Centrální evidenci Rady starších, neodjela Lea transportem roku 1942 a mohla žít v pevnosti další dva roky. Gottlieb Faber měl možnost vytáhnout registrační kartičky lidí napsaných na seznamu k transportu ještě před transportem, a tímto způsobem jim zachránit život. Gottlieb Faber se stal „rukou osudu“, za kterou Lea zaplatila svým vlastním tělem. Přitažlivost mezi Leou a vypravěčem byla vzájemná a vyvrcholila večer a v noci před jejich odjezdem z ghetta. Lea napsala vypravěči vzkaz, že bude v noci ve svém přístřešku sama. Vypravěč Leu navštívil a strávil s ní společnou noc, během které se dozvěděl, že se Lea s Vilim odevzdali a stali se manželi. Svatební noc, kterou by měla Lea strávit se svým mužem, však strávila s vypravěčem, protože se Vili opět snažil jejich registrační kartičky odstranit ze seznamu předvolaných osob k transportu. Poté, co se Gottleib Faber dobrovolně rozhodl ukončit svůj život pozřením cyankáli, neměl Vili známého na takové pozici, jakou měl Gottlieb Faber, a proto se mu nepodařilo ze seznamu sebe ani Leu dostat pryč. Další ráno nastoupili Lea, Vili Feld, vypravěč, Ervin Adler a mnoho dalších nevinných lidí do transportu směrem na východ. Ihned po příjezdu ukázali stráže SS Lee směr, kterým se měla vydat. Její kroky jí dovedly přímo do plynové komory.

Příběh je rozdělen do čtyř očíslovaných kapitol. Do každé kapitoly čtenáře uvádí citát (např. „‘*SS má měkké srdce a tvrdé srdce. Záleží na vás, které srdce vám ukážu*.‘“[43]). Celý příběh se odehrává během několika dnů, které tráví vypravěč společně se svým přítelem Ervínem Adlerem, s dívkou Leou a jejím přítelem Vilim Feldem v Terezínské pevnosti. Paradoxní situací se v příběhu Ley stala návštěva Mezinárodního červeného kříže, na kterou se esesáci dobře připravili. Vězni umyli chodníky, omítli domy, dívky a chlapci dostali lístek do kavárny, kde se odehrávalo hudební představení.

Z hlediska kompozice se jedná o kompozici lineární s chronologickou návazností dějů s retrospektivními vsuvkami. Během příběhu čtenář nahlédl jak do minulosti, která se týkala především života postav, tak do přítomnosti odehrávající se v táboře a do blízké budoucnosti, o které měly postavy tušení. Vypravěč během zprostředkovávání párkrát nastíní, že postavy ještě v tu dobu nevěděly, co se stane o pár

[42] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str. 7. ISBN 80-7281-021-9.
[43] Tamtéž, str. 182.

dní později. Z tohoto důvodu lze říci, že se jedná o vzpomínku vypravěče na dobu, kdy v terezínském ghettu byl a prožil vše, na co později vzpomínal, předal ji čtenáři a transport z terezínského ghetta přežil a nějakou dobu žil v Auschwitz-Birkenau. „*Ještě jsme nevěděli o povstání sonderkomanda v krematoriu číslo čtyři, k němuž dojde za pár dní, co projedeme branou s notorickým nápisem Arbeit macht Frei.*“[44] Vypravěč také ve vyprávění podotkl, že Vili Feld v době, kdy se snažil v terezínském ghettu přežít, nevěděl, že se později v Auschwitz-Birkenau stane kápo (Příběh o Colette). Většina příběhu se odehrává v ghettu, v místnosti Ley a Viliho a jen v závěrečné části příběhu se postavy ocitají na cestě, v transportu, který je odváží do Auschwitz-Birkenau.

Šestnáctiletý vypravěč zprostředkovává čtenáři ich-formou v minulém čase příběh o dívce, o ztrátě odvahy žít, o milostném životě v pozadí Terezínské pevnosti, o pomstě, o strachu ze stáří a o neodpustitelnosti některých činů. I přesto, že vypravěč neustále přemýšlel nad starostmi, pokládal si mnoho otázek, se snažil navenek tvářit nezaujatě a bezstarostně. Dialogy postav střídají časté vypravěčovy vnitřní monology plné přemýšlení, nezodpovězených otázek, úvah nad tím, co znamenala Ley slova, co jimi sledovala a co chtěla naznačit, dále přemýšlel nejen nad její krásou, ale i nad otázkami smyslu života a pobytu v táboře. „*Mohl jsem si představit, jaká by byla jinde, jindy. Co pro ni znamenalo, jak vypadá. Čím se mohla cítit o stupínek blíž, na dosah něčemu, co bylo pro většinu nedosažitelné.*“[45] „*Věděli jsme tak málo ve srovnání s četníkem i porto, že jsme nechtěli všechno vědět? Spokojili jsme se s iluzí, protože nás opouštěla naděje?*“[46] Dialogy, především mezi vypravěčem a Vilim Feldem, jsou kratší, útržkovité a bez emocionality. Rozhovory mezi vypravěčem a Leou jsou místy rozsáhlejší a při některých se může čtenáři zdát, že na sebe nenavazují, nesouvisí spolu a mají být jen nějakým náznakem. Hranice mezi dialogy a vnitřními monology jsou těsné. Vnitřní monology vypravěče vstupují přímo do dialogu dvou postav a někdy se může zdát těžké hranice mezi dialogem a vnitřním monologem rozpoznat. Vypravěč se snažil číst z výrazů nacistických obličejů a očí případné hrozby, ale nacistická menšina mu tuto snahu svou kamennou tváří lehce zkomplikovala. „*Byla v nich lstivost? Surovost? Chvíli víc toho prvního, vzápětí to druhé?*“[47]

[44] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str. 218. ISBN 80-7281-021-9.
[45] Tamtéž, str. 160.
[46] Tamtéž, str. 33.
[47] Tamtéž, str. 19.

Krásná, osmnáctiletá Lea z Leeuwardenu k sobě vypravěče připoutala jako magnet. Nejdříve cítil potřebu sblížit se s Leou jen jako akt pomsty, ale nakonec se mu myšlenka na pomstu vzdálila. Většinu informací týkající se Ley se čtenář dozvídá skrze slova vypravěče, ale něco o sobě čtenáři prozrazuje i Lea z Leeuwardenu. Osobnost Ley se pro vypravěče stala těžko odkrývajícím tajemstvím. Jelikož sama Lea neznala samu sebe dokonale, těžko ji mohl poznat lépe vypravěč. „*Berte lidi jako hvězdy. Co vidíte, je jen nepatrná část. Většina všeho, co je člověk, je skryté. Někdy i před ním.*“[48] Na jednu stranu krásná, svěží a mladá dívka Lea z Leeuwardenu, na druhou stranu osamělá dívka s neklidem, zmatkem, hořkostí, zkázou a s nepostižitelností v očích. Sama sobě si připadala jako cizinka v cizí zemi. Duši měla plnou strachu, hněvu a vzdoru, soucitu a touhy se vzepřít. „‘*Kdybych musela, zabila bych, aby nezabili mě,‘ řekla Lea. ‚Přinejmenším proto, co nám už udělali. Jaká práva nám vzali. Co už o nich a o sobě víme.*“[49] Strach ze tmy, ze smrti v táboře a především strach ze zestárnutí byly úzkostmi, kterých se obávala. Strach ze stáří stupňovali starci, kteří bydleli vedle Ley, celé noci naříkali a třásli se hrůzou. Lea často vzpomínala na svého otce, který ji v dětství vyprávěl o koních. To, co Lea nikdy neodpustila svému otci a kvůli čemu měla výčitky svědomí, byla spolupráce otce s gestapem. Výčitky se netýkaly pouze jejího otce, ale také Ley samotné, která udržovala sexuální styk s Gottleibem Faberem kvůli odložení jejího a Viliho transportu. Pokaždé, když měla Lea transportem odjet, a neodjela, poslali Němci na smrt někoho jiného místo ní. Často přemýšlela nad spoustou otázek, které se jí honily hlavou. „*Co je blízko a zároveň daleko. Proč se říká, že čím jsi starší, o to jsi moudřejší? Proč je kolem mě tolik šťastných lidí. Kam se ztratili ti šťastnější.*“[50] Nebála se smrti, ale nechtěla zemřít v táboře, chtěla ghetto přežít a zemřít doma. Při poslední noci se Lea vypravěči vzdálila, spustila kolem sebe oponu, za kterou se nemohl dostat, a uzavřela se do svých myšlenek. Z Ley vyvěrala ženskost a síla skrytá v její slabosti. Příběh života krásné osmnáctileté dívky Ley plný smutku a nejistoty skončil tragicky.

Lea z Leeuwardenu udržovala milostný vztah s Vilim Feldem, za kterého se v příběhu vdala. Viliho Felda, kterého si pamatoval z hřiště pražského Hagiboru, zná vypravěč z dětství. Vili žil dříve v Praze, hrál šachy, chodil solidně oblečený s tváří

[48] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str.39. ISBN 80-7281-021-9.
[49] Tamtéž, str. 90.
[50] Tamtéž, str. 156.

hráče pokeru. Na pohled se zdál klidný, ale už dávno nebyl uvnitř bezstarostný a spokojený. V době, než se ocitl v terezínském ghettu, svedl vypravěči milenku a ten ho za to odsoudil a zařadil si ho do seznamu nepříjemných a neoblíbených lidí. Vypravěč v závěru příběhu věnoval své myšlenky a úvahy ve vnitřním monologu právě Vilimu a sám byl přesvědčený, že byl Vili typ člověka s odvahou podobající se drzosti, který i přesto, co kdy udělal uměl naslouchat a měl úctu k druhým lidem.

Spolu s vypravěčem žil v táboře také jeho kamarád a z dřívější doby spolupracovník v čistící koloně Ervín Adler.

Hlavním motivem prostupujícím celým příběhem se stala krása dívky Ley, o které neustále vypravěč přemýšlel a kterou jí několikrát vyznával. Vypravěč usilovně vnímá krásu těla, porcelánové tváře a pohyby Ley během celého vyprávění příběhu. Do textu vstupuje i erotický motiv spojený s dívčiným tělem. „*Díval jsem se na ni, když se oblékala do svého cestovního vybavení. Měla mladá, pružná osmnáctiletá prsa. Na levém prsu byly vidět v ranním slunci světle modré žilky jako cestičky, mapy nebo řeky, jimiž proplouvá strach, rozpaky, smutek a krev. Pokožka prsou byla skoro průhledná. Pod nejsilnější žilkou jí bušilo srdce. Všiml jsem si, jak se jí odkláněly bradavky do stran, mírně prohloubeného místa mezi prsy, připomínající kužel jako veliké kapky, a nakonec hladké a jemné ponožky hrdelní jamky.*“[51] Za nejčastěji opakovaný motiv v první části narativu můžeme pokládat déšť, který příběhem prostupuje. „*Vítr hnal déšť do strážmistrových zad a tříštil se o budku. Mně šel déšť do očí stejně jako V. F.*“ „*Slova se nesla do deště, kde se utopila. Kapky padaly do bláta. V mlze a proudech vody se ztrácely hory i dlouhá nížina pod nimi.*“[52] „*Stavby z červených cihel a nízké střechy bičoval déšť. K staršímu blátu přibývalo nové.*“[53] V pozadí života páru milenců cítí postavy hrůzu a strach tábora. Terezín označují jako předpeklí k úplnému peklu, kterým pojmenovávají Auschwitz-Birkenau. Na s peklem spojeného ďábla poukazuje Vili Feld: „*Na každého – včetně andělů – sahá ďábel. Všichni jsme tak trochu ve spolku s ďáblem. Nepomůžete si stát k němu zády*.“[54] Při poslední noci před transportem hoří v místnosti, kde spolu tráví noc Lea a vypravěč, svíčka, jejíž knot se snižuje a ubývá stejně jako jejich společný čas plný lásky. Během dialogů vedených mezi vypravěčem a Leou hrají

[51] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str. 206. ISBN 80-7281-021-9.
[52] Tamtéž, str. 21.
[53] Tamtéž, str. 44.
[54] Tamtéž, str. 97.

důležitou roli často opakovaná slova „ty a já“ vyjadřující spojitost dvou hlavních postav, jejich lásku a spoustu nezodpovězených otázek. „*Ráda bych věděla, co je to láska. Snad je to pro všechny stejné a zároveň pro každého jiné. Snad také láska je něco, co je i není. Co jsme, ty a já.*“[55] Závěrečná část příběhu se odehrává během cesty na východ, ve vagónech přeplněných lidmi vezených na smrt a trvá tři dny a čtyři noci. Motiv cesty tu nesymbolizuje vidinu něčeho nového a lepšího, čas k sebepoznání, hledání své identity jako v jiných významných dílech, ale jedná se o cestu, o které postavy vědí, že vede ke zkáze a smrti. Pokud by záleželo na postavách, tuto cestu by si nikdy dobrovolně nevybraly.

3.2 Collete: dívka z Antverp

Příběh Colette vyšel poprvé v roce 1992 stejně jako příběh Tangy. Jako druhý díl trilogie vyšel v roce 2001, ale v roce 2005 byl příběh zařazen jako třetí a poslední část trilogie. Dá se říci, že i pro tento příběh našel Lustig inspiraci ve svém životě. Na rozdíl od příběhu Tangy, kdy se Lustig s ženou, která se stala předlohou pro krásnou krasojezdkyni, sám osobně setkal, Colette nikdy na vlastní oči neviděl, ale nechal se inspirovat příběhem jedné ženy, která se Lustigovi svěřila se svým životním osudem. Ani v této knize nechybí Lustigovo vykreslení charakterů postav, pocitu ponížení a nemožnosti člověka smířit se s pravdou a s ní zbytek života žít. Na tomto místě lze připomenou slova Arnošta Lustiga, který charakterizova příběh Colette takto: „*Takže je to novela o lásce a prostituci, o lži a pravdě, o nemožnosti žít ve lži, ale také o nemožnosti žít s pravdou – a je to strašně smutná novela*.“[56] Jelikož se Colette v novele několikrát zmiňuje o příběhu dívky, která se při svlékání do plynové komory vzepřela esesmanovi, vytrhla mu zbraň a zastřelila nejen jeho, ale poté i sebe, lze přemýšlet nad vztahem k novele *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, která vzpouru dívky proti vrahům koncentračního tábora popisuje.

Literární dílo se dočkalo filmové adaptace v roce 2013. Jedná se o československý film režiséra Milana Cieslara, který obsadil do hlavní role Jiřího Mádla

[55] LUSTIG, Arnošt. Lea z Leeuwardenu. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000, str. 178. ISBN 80-7281-021-9.
[56] LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, str. 116. ISBN 80-902774-0-3.

(Viliam Feld), francouzskou herečku Clémence Thioly (Colette) a důstojníka SS Weiseckera zahrál německý herec Eric Bouwer.

Vypravěč čtenáře zavádí do října roku 1944 do prostředí vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau. Ze slov postav a vypravěče lze cítit hrůzu tábora, která je v novele velmi silně vykreslena a často připomínána. Opět se čtenář setkává s milenci, kteří se tajně scházejí v prostředí vyhlazovacího tábora, hovoří spolu o hrůzách páchaných esesmany, doktory a dozorci na nevinných lidech. Lustig na hlavních postavách vykreslil duševní život plný výčitek a strachu. Všechny dívky Lustigových děl se mohou chlubit svou krásou, a tak ani Colette není výjimkou.

Dokonale krásná devatenáctiletá Židovka (oba rodiče byli Židé) přijela vlakem z belgických Antverp do Auschwitz-Birkenau se svojí rodinou. Colette Cohen odtrhli dozorci na rampě od zbytku rodiny a díky své kráse nešla ihned do plynových komor jako matka a starší sestry Yvette a Garrance, které šanci na přežití nedostaly. Colette svoji rodinu nechtěla přežít a chtěla na rampě zemřít s nimi. Jejímu tělu ale esesmani neodolali a zařadili ji mezi další ženy skupiny pracovního komanda Kanada. Jejich úkolem se stalo třídění šatů a prádla přivezených vězňů, párání oděvů a hledání ukrytých cenností zašitých v kapsách, rukávech a dalších částech oděvu. Od žiletek určených k párání oděvu si Colette pořezala ruce, vytvořily se jí hnisavé mozoly, se kterými musela být pár dní na marodce. Kvůli strachu, že by ji odvedli do plynové komory, nabídla své tělo doktorovi na marodce, aby ji nezavrhnul jako neschopnou práce. Některé věci nelezené v šatech dávala vězňům, aby přežili do dalšího dne. V táboře se Colette seznámila s již čtenářovi známým Viliamem Feldem, který sehrál v příběhu dívky ústřední roli. Díky zvýhodněné pozici dostal Vili Feld vlastní místnost, kam za ním Colette chodila plná strachu, protože kdyby to zjistil některý z dozorců, určitě by skončila jako její sestry. Viliam Feld se pro Colette stal člověkem, ve kterém hledala a našla lásku, útěchu, objetí a porozumění. Jednoho večera Colette Viliho opustila jako každý jiný večer, ale už se nikdy nevrátila. „*Už Colette neviděl. (Nikdo ji neviděl). Ztratila se, jako když pohltí soumrak den a jitro strhá cáry noci. (Od večerky k jitřence, od rozednění k setmění.) Stala se z ní jedna z miliónů. Ztratila se beze stopy, jako by ani nežila*.“[57]

[57] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 202. ISBN 80-85570-09-2.

Z hlediska vnější kompozice je novela rozčleněna na devět očíslovaných kapitol a děj všech kapitol kromě poslední se odehrává v prostředí tábora. V závěrečné kapitole hrají důležitou roli vypravěčovy úvahy nad životem Colette, nad životem ve vyhlazovacím táboře, který byl jen velikou lží v čele s nápisem *Arbeit macht Frei*. Vypravěč čtenáře uvádí do děje způsobem, ve kterém přesně ohraničil začátek a konec příběhu. („*Příběh Colette z Antverp se vypráví těžko; tlačí se do toho, co se spojuje s krásnou dívkou a zároveň, co už tak krásné není*.“[58] „*To je tedy příběh Colette z Antverp.*“[59]) Příběh dvou milenců v prostředí plném nebezpečí číhajícího na každém kroku a smrti, zprostředkovává vypravěč lineárně. Do přítomnosti, která se v táboře odehrává, nad kterou vede Colette s Vilim Feldem dialogy, vstupuje i minulost některých postav. Jedná se o Colettino dětství prožité v Antverpách, minulost Broderové i Weisseckera. V textu se objevují výrazy, nejčastěji německé, psané kurzívou označující především synonyma vyjadřující hrůzy spojené s masovým vyhlazováním židovské minority (*Totenbuch*- kniha zemřelých; *Sortibrung*- selekce, *Arbeit macht Frei*- práce osvobozuje).

Příběh tajné lásky v koncentračním táboře zprostředkovává čtenáři vypravěč nejen popisující události a situace odehrávající se v táboře, ale především nahlížející do svědomí, myšlenek a duše hlavních postav. Z hlediska typologie vypravěče jsou dvě možnosti charakteristiky. Jedná se o vypravěče, který stojí mimo fiktivní svět postav, který čtenáři zprostředkovává příběh er-formou a je charakteristický akční pasivitou. Na základě těchto znaků by se jednalo o objektivního „vševědoucího“ vypravěče. Tomuto typu vypravěče se podobá rétorická er-forma. V tomto typu se ruší objektivita a vypravěč i přesto, že stojí mimo děj, nad událostmi přemýšlí a hodnotí je. Z věty „*Příběh Colette z Antverp se vypráví těžko*.“[60] lze vycítit, že vyprávěný příběh ve vypravěčovi vyvolává různé pocity. Je tedy těžké přiklonit se k jednomu z nich, ale i přesto bych se rozhodla označit vyprávění za rétorickou er-formu. Z větší části obsahuje text dialogy mezi hlavními postavami, ve kterých nejen Colette sděluje Viliamovi příběhy vězňů, jak se vzbouřili a zabili nastrčeného komandanta, pokusy doktorů z tábora vykonávající na vězních pokusy týkající se nejen změny barvy očí, ale i zkoušku léků sloužící k očkování. „*Potkala jsem na marodce holky, kterým očkoval*

[58] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 5. ISBN 80-85570-09-2.
[59] Tamtéž, str. 205.
[60] Tamtéž, str. 5.

choleru, sněť a tetanus. Břišní tyf, mor a otravu masem. Lhal jim, že jsou to ochranné látky proti sněti, tetanu a choleře, břišnímu tyfu, moru a otravě masem.“[61] Většinu příběhů se Colette dozvídá od kápo Broderové. Vypravěč nahlíží do myšlenek postav a tyto myšlenky a úvahy zprostředkovává čtenáři. Colette si pokládá množství existenciálních otázek, na které by ráda získala odpovědi, ale otázky zůstaly nezodpovězené buď z důvodu, že na otázku nedokáže odpověď najít nebo taková odpověď vůbec neexistuje. „*Nechala si pod matrací lahvičku francouzského parfému. Taky za to by vylítla komínem. Dívala se z kavalce k nebi a kladla otázku nejvyšší autoritě všech galaxií: Proč tu jsem, Co jsem udělala? Na čí straně jsi? Nosí ďábel německou uniformu? Je Bůh slabší než peklo?*“[62] Colette ve svých otázkách vede boj se svým svědomím a s myšlenkou, že dovolila Weissackerovi, vrahovi své rodiny, aby si směl vzít její tělo. „ *Přehrávám si, co jsem mohla s matkou, otcem a sestrami na rampě udělat jinak. Co se mohlo nebo nemuselo stát. Proč žiju, když všichni už nejsou? Víš, že nemůžeš nic dělat. Jen se díváš. Ten jde, ta jde. Ten už šel, ten teprve půjde. Ještě to nebyl tvůj den, tvůj los. Jen loterie a den těch druhých. Čím víc prořídnou, tím dřív přijdeš na řadu. Stejně se na tebe dívají ostatní. Překážíme jeden druhému. Jak to, že než na mě dojde, neumřu hanbou? Jak to, že lidi neumírají hanbou?*“[63] Čtenář prostřednictvím vypravěče nahlíží také do myšlenek druhého z páru, Viliama Felda. „*Někdy mu přelétla spánky myšlenka, že Colette nepřišla, protože ji už zabili. (A doufal, že žije.) Myslel na Weissackera, kterého nikdy neviděl.*“[64] „*Neříkal jí slova, která pro sebe už lidi v lágru neměli, protože by zněla nepřípadně, přinejmenším? Neznamenalo i jeho mlčení víc než slova, která slyšela předtím a potom? Kolik toho navzájem jeden od druhého unesou? Co by radši neslyšeli, nevěděli?*“[65] Vypravěč nezapomněl ani na myšlenky honící se v hlavách vězňů. Některé otázky a úvahy Colette vyslovuje nahlas před Viliamem Feldem a jsou obsaženy v označené přímé řeči, ale některé z nich zprostředkovává vypravěč pomocí řeči nepřímé. V posledním odstavci textu autor přešel z vyprávění er-formy k vyprávění v ich-formě. Lze přemýšlet nad tím, zda v závěru celého příběhu ke čtenáři nepromluvil samotný Arnošt Lustig.

[61] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 193. ISBN 80-85570-09-2.
[62] Tamtéž, str. 9.
[63] Tamtéž, str. 51.
[64] Tamtéž, str. 39.
[65] Tamtéž, str. 125.

S urostlou, tmavookou Židovkou s dlouhými tmavými vlasy a s pletí barvy světlých oliv čtenáře vypravěč seznamuje na samém začátku vyprávění. „*Její hlava, ruce a nohy a tvář a uši a nos i brada měly souměrnost, jaká se přisuzuje obrazům. Nemluvě o souměrnosti hrudi, pasu i klína, zakrytých hadry*.“[66] Colette se snažila v táboře a v blízkosti Viliho překonávat strach, bolest a úzkost. Když ležela svlečená vedle Viliama, necítila pouze nahotu svého těla, ale nahou se stala i její duše.

Postava Viliho Felda hraje důležitou roli v narativu Colette i v narativu Ley. Viliam přebýval v Cikánském lágru v baráku číslo 21, kam ho chodila Colette navštěvovat a oslovovala ho jeho iniciálami. Do Auschwitz-Birkenau přijel 28. září prvním transportem z velké pevnosti v Čechách a stal se pomocníkem kápa. Jejich milostný vztah upevňovala také dvě slova: „ty a já“. Drželi se v objetí jako kruhová zeď symbolizující bezpečí a neprostupnost vnějšího nebezpečí, mohli se opřít jeden o druhého. I přes jejich lásku si byli vědomi přicházející a blížící se smrti. „*Znali oba hučení, které přicházelo z krematorií. Hukot pecí. Dýmání komínů. Pleskání ohně u kořene komínů*.“[67]

Colette nevěnuje svůj čas v táboře pouze Viliamovi, ale den tráví prací ve stržni se svojí kápo a ostatními ženami, kde prohledávají oděvy vězňů. Prostřednictvím vypravěče se dozvídáme o minulosti kápa. Jako malá navštěvovala školu katolického kláštera, ze které později utekla. Vyučila se holičkou a pracovala jako asistentka kadeřnice. Pocházela z Bielska v Polsku, ale část svého života strávila ve Varšavě v Hotelu gestapa jako konfidentka. Poté, co se rozhodla odejít z Varšavy zpět do rodného Bielska, byla se svojí rodinou odvezena do Auschwitz-Birkenau, kde byla od roku 1942. V táboře využila svoje tělo jako odměnu Němcům za to, že ji nechali žít, ale přesto se rozhodla si svůj život vzít a předávkovala se veronalem. Colette si s ní vytvořila blízký vztah, mnohokrát se spolu rozdělily o věci, které v oděvech našly. Díky kápo měla Colette přístup k morfiu, o které se podělila i s Viliamem.

Myšlenky a vzpomínky zavádějí Colette k přítelkyni z tábora Nicole. Mladá dívka Nicole před odchodem do plynu ukázala své dobré srdce a vyměnila si své lepší boty s Colette. Před vstupem do plynové komory se omámila morfiem a odcházela ze světa s hlavou vzhůru.

[66] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 5. ISBN 80-85570-09-2.
[67] Tamtéž, str. 138.

Při práci na Colette dohlíží třiatřicetiletý dozorce Weissacker, který díky své osvědčené práci vykonávané ve třech táborech, přestoupil v lednu 1943 do. Angličané mu zabili při leteckých útocích s Německem bratra, za něhož se Weissacker zabíjením v táboře mstil. Z Weissackera šel strach a hrůza a ten, kdo chtěl žít a kdo s ním chtěl vyjít, si na něj musel dávat velký pozor a především dodržovat lágrové desatero.[68] Weissacker ze svých činů necítil žádnou vinu, naopak si našel zalíbení v ponižování Židů, především Poláků, které nesnášel a stal se posedlý jejich vražděním. Ve vyhlazovacím táboře se necítil jako viník, ale jako oběť, která svého bratra musí pomstít. Nejen při kontrole žen při práci holdoval alkoholem a choval se nepříčetně. Jakmile viděl peníze a cennosti najité v oděvech vězňů, oči se mu leskly. „‘*Přijeli boháči‘, řekl Weissacker. ‚Sádlo Evropy*.‘“[69] Byl přesvědčený, že se všichni promění v saze a stanou se tak hodnotnými, jelikož zastával názor, že jen mrtvý má v táboře největší hodnotu. „‘*Nic v Německu neleží ladem. Co má hodnotu saze, v sazi se obrátí,‘ řekl. ‚Jasné?*“‘[70] Často Colette ponižoval, bil a obtěžoval sexuálními narážky. Nahotu si Colette spojovala se svlékárnou, kterou museli všichni vězni před smrtí projít a odevzdat v ní veškerý svůj oděv, a proto se bála být svlečená a nahá. Oblek ve vyhlazovacím táboře vyjadřoval životní bídu a v případě, že o oděv vězeň přišel a byl odkázán jen na svou nahotu, došlo k ponížení jeho osoby.

Colette si vytvořila svou stupnici pravdy a lži (vyšší a nižší poschodí pravdy). Věděla, že svět tábora je nesdělitelný, plný ponižující lži, místem, kde nelze odlišit pravdu od lži a nakonec sama zjistila, že jen s pravdou nelze žít, a proto se i ona sama přiklonila ke lži. Milosrdně lhala nejen Viliamovi o věcech týkajících se svého těla, ale především sama sobě. „*Colette z Antverp je jako trychtýř, kterým se k ní všechno slévá. Její pravda a lež. (Nižší a vyšší poschodí pravdy.)*“[71] „*Bojím se pravdy,“ řekla Colette. „Má vyšší a nižší poschodí pravdy. I tady. Do nejvyššího poschodí se někdo už nedostane. Bojím se i vyhnání z nejnižšího. I v nejnižším se držím zuby nehty. Mimo nejnižší poschodí už vedou schody jen dolů: do lži. Tam jsem doma, jako ty jsi tam doma. Všichni, co ještě žijeme.*“[72]

---

[68] Lágrové desatero: Pořádek, dochvilnost, píle, odpovědnost, poctivost, poslušnost, pracovitost, šetrnost, odpor k mrhání, loajalita, úcta k nařízením. (Tamtéž, str. 64.)
[69] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 63. ISBN 80-85570-09-2
[70] Tamtéž, str. 64.
[71] Tamtéž, str. 27.
[72] Tamtéž, str. 99.

Přirovnání krásné dívky k letu ptáka prostupuje postupně celým příběhem od začátku do konce. Pták bývá spojován se svobodou dolétnout si, kam chce, s volností v prostoru, dravého ptáka vystihuje jeho síla a nebojácnost. Vysílenost a úzkost Colette lze přirovnat k vysílenosti stěhovavého ptáka, jenž ulétl několik tisíc kilometrů a žádá si odpočinek. „*Celou dobu, co ji znal Viliam Feld v Auschwitz-Birkenau, v říjnu 1944, připomínala Colette ptáka, kterému selže magnetická střelka v hlavičce.*“[73] „*Vypadala zase jako pták, který padá a zároveň se chystá k letu.*“[74]

S odvezením člověka do vyhlazovacího tábora došlo nejen ke ztrátě rodiny, svobody, ale i vlastního jména. Někdo ztratil jméno, aby získal číslo. Někdo ztratil jméno, protože ztratil život. Colette patřila k těm, kterým získané číslo nahradilo jméno a stala se tak v táboře číslem 324459-69, které se v narativu několikrát připomínalo.

V příběhu Colette se setkáváme s motivem ďábla či pekla. Ďábla lze chápat jako opak čistého Boha, jako zlo, které vládne nejen v koncentračních táborech. „*Největší židovská drzost je tvrdit, že máme všichni jediného Boha. Ďábel může mít jen ďábelského boha.*“[75] Nejedná se pouze o jeho spojitost s krysami, ale i spojitost se špínou, ke které byli vězni donuceni. Hygienu směli vězni provádět pouze jednou za tři týdny. Jelikož neměli vězni možnost mýt se častěji, převléknout se do čistého oblečení, byli tím tak odsouzeni k životu ve špíně a tím snazší bylo označit Židy za ty, ve kterých sídlí ďábel.

Do kontrastu k milujícímu se páru se postavilo prostředí vyhlazovacího tábora, které prostupuje celým příběhem a často je čtenáři připomínáno. Čtenář si je stále vědom hrůzy probíhající v táboře nejen v podobě šlehajících plamenů a vycházejícího kouře z komínu krematoria, ale také v podobě černých mraků nad táborem pršící popel vězňů. „*Někdy se Colette dívala na mraky, jako když byla ještě dítě a viděla v nich podoby lidí, tváří, postav, známe rysy někoho, kdo už dávno nebyl.*“[76] „*Na lágr padala tma jako padá do hluboké studny. Vítr odnášel popel do dálek, k Ledovému moři, daleko na sever. V. F. cítil, jak se Colette chvěla.*“[77] „*Opar lepšího života se ztrácel v dešti popílků, které se vznášely nad Au-Birkenau.*“[78]

[73] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 5. ISBN 80-85570-09-2.
[74] Tamtéž, str. 139.
[75] Tamtéž, str. 202.
[76] Tamtéž, str. 6.
[77] Tamtéž, str. 133.
[78] Tamtéž, str. 10.

V pozadí vyprávěného příběhu zní mnohokrát opakované dunění děl. Colette s Viliamem věděli, že byl podzim roku 1944, ale nevěděli, že osvobození osvětimského komplexu přijde již za pár měsíců. Ve chvíli, kdy dunění děl zesilovalo, se domnívali, že se fronta pohnula a s ústupem německé armády by tak dostali šanci přežít. „*Dunění chvílemi zesilovalo a pak opadalo, a potom se děla zakousla do dvou kusů prostoru dost daleko odtud, aby to splynulo. Nová dělostřelba se dotýkala ozvěny té staré, jako se dotýká den soumraku a soumrak noci a potom noc jitra a jitro dne.*“[79] „*Lehla si a nechala si uvolnit sukni. Cítila tvář V. F. Vnímala ve tmě svoje tělo. Zdálo se, že V. F. vdechuje její tělo, tvář, všechno, co a čím byla, jako vzpomínku. Do toho duněla děla.*“[80] „*Byla tma. Děla duněla bez přestání.*“[81] „*Doléhaly sem táborem ozvěny dunění děl. Jak to, že čím byla děla a dunění blíž, tím vzdálenější se zdála?*“[82] Čtenář se však ve vyprávění osvobození Osvětimi nedočká.

3.3 Tanga. Dívka z Hamburku

Příběh Tangy poprvé vyšel roku 1992 a od roku 2006 uzavírá Židovskou trilogii. V osobnosti Tangy, jako jediné z dívek trilogie, se Lustig nechal inspirovat skutečnou ženou, kterou za války potkal. „*Má první erotická zkušenost s německo-židovskou prostitutkou v terezínském ghettu, kterou jsem si dal k šestnáctým narozeninám, aby se mě konečně tatínek přestal ptát, jestli už jsem byl s ženskou. Jmenovala se Inge. Pracovala do začátku války v hamburském cirkusu jako krasojezdkyně a skončila v Auschvitz-Birkenau, kde jak se říkalo, vrazila facku německé Aufseherce, za což ji ubili a spálili v pecích firmy na pece Topf a synové, která dodnes v Německu prosperuje. Napsal jsem o ní román, který jsem chtěl prodchnout duchem obdivu, údivu a lásky. Jmenuje se Tanga z Hamburku.*“[83] Dívka Inge posloužila Lustigovy jako inspirace pro hlavní hrdinku knihy Soňu Grossovou přezdívanou Tanga.

Díl, který celou trilogii uzavírá, se odehrává v Terezínské pevnosti od června 1943 do září stejného roku. Dvacetiletá prostitutka Soňa Grossová, přezdívaná *Die Schwarze Loreley*, vystupovala v cirkuse Odeon v Hamburku jako krasojezdkyně pod

[79] LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992, str. 126. ISBN 80-85570-09-2.
[80] Tamtéž, str. 133.
[81] Tamtéž, str. 137.
[82] Tamtéž, str. 196.
[83] LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008, str. 130. ISBN 978-80-86911-17-5.

uměleckým jménem Tanga. Kvůli svému smíšenému původu (židovka po matce a árijka po otci) byla poslána do Terezína, kde se kvůli noční potulce dostala do vězení.

Z krádeže žárovek byl 11. června 1943 odsouzen na šest neděl šestnáctiletý vypravěč spolu s kamarádem Ervínem Adlerem. V tu chvíli si Vypravěč s Tangou nemysleli, že se cela stane místem jejich osudového setkání a najdou v ní druhou polovinu svého života.

Od první chvíle, kdy Tangu spatřil, byl ohromen její krásou. „*Když šla chodbou, vlnilo se jí celé tělo, jako by hlava, prsa a boky a nohy chytily rytmus. Šla jako královna. Nestříhala si vlasy. Měla bohaté ženské tvary, jako vykrojené z obrázku. Prsa, pas, boky a zadek, dlouhé nohy a dlouhý krk. Jednou měla na sobě jenom tričko, zmokli jsme a všechno bylo vidět. Byla najednou krásná, až srdce usedalo*.“[84] I když byl vypravěč okouzlen křivkami Tangy, sám si nebyl jistý tím, co ho na prostitutce přitahovalo a v čem tkvělo její kouzlo. Tanga se stala pro vypravěče záhadou. Vypravěč se v cele s Tangou sblížil a trávili spolu spoustu času, během kterého Tanga vzpomínala na její vystupování v cirkuse, vyprávěla mu o koních, které se pro ni staly důležitější a věrnější než lidé. Na jednu stranu cítila Tanga smutek, protože cirkus pro ni byl volností, kterou ztratila, ale zároveň jí vzpomínky na něj vytvářely na tváři úsměv. Tanga se však svěřila vypravěči i se svou druhou stránkou, k níž patřila role prostitutky, ze které byl vypravěč zmatený, trápil se a na dívku žárlil. Po uplynutí šesti neděl, které vypravěč ve vězení strávil, se mezi ním a Tangou vytvořil milostný vztah, ve kterém vypravěč zažil svůj první sexuální zážitek a ucítil, že Tanga jeho lásku opětovala. Když Tanga dostala povolání k transportu na východ, oba si uvědomili, že brzy přijde jejich odloučení. Den před odjezdem spolu prožili milostnou noc, při které vypravěč pochopil, co se s lidmi děje a vycítil ze slov Tangy, že i přesto, že se za svoji práci prostitutky nestyděla, existovaly chvíle, kdy své role litovala. „*Někdy není legrace vydělat si na chleba*.“ „*Nikdo neví, co je to být žena. Muži si to kreslí podle svých představ, ale ani žena neví, co je prapodstata ženy*.“[85] Tanga ztratila 23. září své jméno, svého přítele, kterého milovala a se kterým se rozloučila na rampě slovy: „‘*Máš smutné oči‘ řekla.; ‚Smutné oči?;‘ ‚Láska má smutné oči.* “‘[86]

[84] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 8. ISBN 80-85570-15-7.
[85] Tamtéž, str. 116.
[86] Tamtéž, str. 138.

Novela *Tanga: dívka z Hamburku* jako jediná z trilogie není rozčleněna na číslované kapitoly, ale jednotlivé části textu autor oddělil vynecháním řádku. Příběh ohraničuje prolog a epilog (nejsou těmito slovy označeny), ve kterých se vypravěč navrací ke vzpomínkám z Terezína několik let po válce v Římě v říjnu roku 1950. Díky zařazení prologu a epilogu, které dávají příběhu celistvý rámce, by se dalo říci, že se jedná o rámcovou kompozici. V prologu se pomocí myšlenek a vzpomínek ocitá s přítelem Ervínem Adlerem ve vlaku z Prahy do Terezína v roce 1942. Poté lineárně shrnuje nejen vzpomínky z vězení, ve kterém trávil společný čas především s Tangou a s Ervínem, ale i myšlenky na bachaře a na Viliho Felda. Následují momenty z období, kdy byl z vězení propuštěn, ale zároveň prožíval s Tangou vážný milostný vztah a vzpomínky zakončuje září 1943, kdy se s Tangou loučí před transportem na východ. Pocity, které v něm celý dovyprávěný příběh zanechal, vložil do slov epilogu.

Příběh nejen o lásce na pozadí války a Terezínské pevnosti čtenáři vypráví šestnáctiletý mladík, který se ocitá ve vězení, kde se setkává s krásnou prostitutkou Tangou. Jelikož vypravěč sděluje čtenáři příběh, který souvisí s jeho životními zkušenostmi, strastmi i radostmi a jeho postava je tělesně-existenciálně zakotvena ve fiktivním světě společně s postavami, zprostředkovává čtenáři ich-formou své vzpomínky na okouzlující ženu z Terezína. O Tanze se čtenář dozvídá nejvíce z úst a myšlenek vypravěče, které na jednu stranu popisují krásu a kouzlo Tangy, ale na druhou stranu jsou ovlivněny slovy přítele Ervína, kterému se Tanga nelíbí a odsuzuje způsob, jakým si vydělává na živobytí. Nad těmito Ervínovými slovy vypravěč často přemýšlí ve vnitřních monolozích, které střídají dialogy postav. Střídáním dialogů a vnitřních monologů dochází k dynamizaci příběhu. Prostřednictvím vnitřních monologů si vypravěč urovnával své myšlenky a slova, věty, které slyšel z Tanžiných úst a snažil se přijít na to, co se za nimi skrývalo.

Hlavou se vypravěči honí mnoho otázek, nad kterými se zamýšlí a potřeboval by si je zodpovědět. „*Cítil jsem, že mi vypráví věci, jimiž mě zároveň zahanbuje. Byl to nový druh rozpaků. Chtěla mě ohromit? Chtěl jsem ji asi taky ohromit. Dalo se jí věřit? Neměla její paměť díry a bubliny?*“[87] „*Přijímala všechno bezbolestně, ale vnímal jsem přítomnost rány, která se nezahojila a možná nikdy nezahojí, a jizvy, které nebylo vidět. Ale není to tak s každým člověkem? Proč dělám zrovna z kurvy zázrak, zajímalo Adlera.*

[87] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 20. ISBN 80-85570-15-7.

Ať s tím jdu k šípku. Proč jsem v Tanze chtěl vidět něco a někoho zvláštního?“[88] „*Myslel jsem na to, co kdo dělá a proč. Dělala to Tanga proto, že měla ráda lidi? Byl to její způsob, jak si vyřizovala účty se světem? Ale taky dovolovala světu, aby si vyřizoval účty s ní?*“[89] Vzpomínky obsažené ve vnitřních monolozích nejsou vždy formulované pomocí obvyklého préterita, ale také „historickým prézentem“, díky kterému dochází ke zpřítomnění vzpomínek a oživuje tak vývoj příběhu a monologu vypravěče. Hlavním tématem rozhovorů mezi Tangou a vypravěčem se stal svět koní, v němž se cítila v bezpečí a obklopena štěstím. Tanga mu vyprávěla o cirkuse, o jejím krasojezdeckém čísle, se kterým vystupovala, co mají koně rádi a co je naopak dráždí. Jelikož Tanga vykládala sny, povídali si o snech, které v noci i ve dne snili. Další postavou, se kterou vedla Tanga konverzace, byl námořník Schilling, na kterého vypravěč také žárlil. Tanga se potkává ve vězení i s bachařem, kterému šlo především o její ponížení, ale Tanga bachařem opovrhovala a bránila se mu výsměchem a drzou řečí. Vypravěč nerozjímá jen nad slovy a chováním Tangy, ale objektem jeho myšlenek se stalo půvabné tělo Tangy, její křivky, kterých si všímal. I přes všechny urážky, které častokrát od Ervína slyšel, Tangu jako prostitutku neodsuzoval a ve vztahu k ní se stal vytrvalým a odhodlaným, zamiloval se do ní, daroval jí prstýnek, který vyměnil za margarín a chtěl se přihlásit dobrovolně do transportu, aby mohli být navždy spolu. Tanga cítila z vypravěče energii, chuť do života a svěřila se mu, že by s ním chtěla mít dítě.

Skrze slova vypravěče nahlédne čtenář jak do minulosti, tak i představ a budoucnosti postav. Námořník Schilling, jenž byl uvězněn v Malé pevnosti a který v minulosti procestoval mnoho zemí, vzpomíná na své zážitky z dob, kdy plul na lodi. Čtenář se seznámí i s minulostí Tangy a pozná její další špatnou zkušenost o znásilnění jejím vlastním strýčkem. Vypravěč čtenáře zavádí i do oblasti snů postav.

Skrze vypravěče se dozvídáme, že měla Tanga silné rty, německé oči, ze kterých vyzařovala chytrost a černé vlasy jako cikánka. Nejen, že Tanga často mluvila v náznacích, hádankách a dvojsmyslech, ale také za ni hovořily výrazy tváře a pohyby těla. Tanga nebyla sama, kdo se snažil v koncentračním táboře přežít. Každý člověk se brání zbraní, kterou má a o které ví, že by mu mohla zachránit život, tak i Tanga si vybrala svoji zbraň. Ve zbraň proměnila vlastí tělo a za použití ženské zbraně se

[88] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 26. ISBN 80-85570-15-7.
[89] Tamtéž, str. 34.

nestyděla. Zastávala nejen názor, že povolání prostitutky je lepší než povolání zloděje nebo ženy, která se nechá živit, ale i ten, že pouze ona vlastní své tělo a může s ním zacházet dle své vůle. „*Chcete slyšet, co jsem vám už řekla? Že se svým tělem mám právo dělat si co chci, a nedělat, co nechci? A že se můžu slušně živit vším, co je moje? Všechno, co chci, je nemuset se bát*.“[90] I když vypravěč cítil její smutek, smála se, aby neplakala a snažila se smíchem zakrýt trápení. I přesto, že Tanga věděla, že zemře, na smrt nemyslela, protože smrt dostihne každého, i ty, kteří na smrt nemyslí.

Obě hlavní postavy, jak vytrvalý vypravěč, tak vyrovnaná dívka, prošly během jejich setkání proměnou. Nejen, že to, co pro vypravěče bylo v minulosti důležité, ztratilo význam a naopak to, co bylo dříve nudné, se stalo krásným a smysluplným, ale také přestal myslet na minulost a těšil se z toho, co mělo přijít další den. Díky prvnímu sexuálnímu zážitku s milovanou ženou ucítil, že se stal mužem. Tanga očistila své minulé skutky, smířila se s tím, že ztratila svou svobodu a dokonce našla klid a v očích vypravěče zůstala krásnou a zachovala si svou důstojnost.

Protipólem vypravěče ve vztahu k Tanze se stal sám vypravěčův přítel Ervín Adler (známý z příběhu Ley), který nechápal, co jeho kamaráda na Tanze okouzlilo a správně se obával, že Tanga zaslepí jeho duši. Ervín vypravěče od Tangy odrazoval a odsuzoval ji jako tu, které spí s ostatními bez citového zaujetí a bez ohledu na druhé. Neustále vypravěče děsil tím, že Tanga svádí bachaře, protože byl sám přesvědčený, že spolu spali. Na rozdíl od vypravěče v Tanze nevidí krásnou a přitažlivou dívku, ale jen obyčejnou prostitutku, která nemá právo zamotat vypravěči hlavu. Od začátku až do konce pro něj znamenala pouze prostitutku, o které se před vypravěčem nebál mluvit surově a sprostě. „‘*Je to kurva,‘ opakoval Adler. ‚A jestli se ti zdá, že ti uleví od bolesti hlavy, rozbolí tě ještě víc.‘ Mluvil o ní, jako by popisoval mrtvolu. Pytel na odpadky*.“[91] „*Nezdá se ti, že má už po sezóně? Na to, že je jí dvacet, vypadá pěkně obnošená.*“[92]

Vili Feld dostal svou roli i v příběhu Tangy. V této novele však není jednou z hlavních postav, protože se na scéně fyzicky vyskytl pouze jednou, když se pozdravil s Tangou a vypravěč je spolu zahlédl. Po zbytek příběhu Vili Feld pouze vypravěče pronásledoval v jeho myšlenkách, ve kterých přemýšlel nad tím, co mají Tanga s Vilim Feldem společného a jaký je mezi nimi vztah. Sama Tanga o Vilim Feldovi před

[90] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 52. ISBN 80-85570-15-7.
[91] Tamtéž, str. 32.
[92] Tamtéž, str. 33.

vypravěčem nemluvila a on se neodvážil na jejich vztah zeptat. Slovy Viliho Felda vypravěč zakončil celé vyprávění. „*Vili Feld se vyjádřil, že charakter je to poslední, co máme, když nám všechno ostatní vzali a zbytek jsme ztratili sami.*“[93]

Myšlenka na koně, ke kterým si Tanga vypěstovala nejsilnější vztah, se pro ni stala modlitbou. Od krátkých zmínek a myšlenek týkajících se koní popisovala Tanga v dlouhých monolozích páření koní, vyprávěla vypravěči sny o koních, říkala mu pověry spojené s koňmi. „*Když holka napočítá devadesát devět běloušů a stý je černý, bude mít smůlu. Obráceně, devadesát devět černých koní a stý bílý, je štěstí. Sen o bílém koni je láska. Sen o černém vášeň*.“[94] „*Hladila koně po plecích; hrála si s hřívami; líbala je na vlhké tlamy. Měla v očích modrou oblohu a pastvinu, na níž se prohánějí koně, kteří nejsou po nikom pozůstalí. Mě k sobě pustila jako do ohrady plné koní, kde jsem směl být jedním z nich, než jsem s ní zůstal sám*.“[95] Nejen, že podle Tangy neexistovala bez koní na světě krása, ale také věřila, že pokud nebyla v minulosti koněm, v budoucnosti se jí tento sen vyplní. Kůň zůstal v jejich myšlenkách i poslední večer před transportem na východ a stal se tak jejím „světlem na konci tunelu“, tím, v čem viděla naději, která by ji mohla z východu přivést zpět. *„ ‘Tady za trámem mám v dehtovém papíru srolovanou tisícovku,‘ řekla Tanga. ‚Chci, abys to věděl.‘; ‚Vem si ji s sebou.‘; ‚Nechám si ji tu, kdybych se vrátila. Koupila bych si po válce koně*.“[96]

Často opakujícím se motivem se nestaly jen koně, ale i ďábel (stejně jako v příběhu Tangy), kterého podle bachaře měla Tanga, která se přiznala k tomu, že v ďábla věřila, v duši. Ďábel, jenž je ztělesněním zla, ponížení a zabíjení, se stal obrazem koncentračních táborů a Němců, kteří byli posedlí varžděním a ponižováním lidí jiné rasy. Ďábel stejně jako Němci sebrali Židům vše, co pro ně mělo smysl a cenu. „*Řekla jsem mu, že ďábel je každý, kdo zabije. Ne z nenávisti, ale bez důvodu. Ne z odvahy, ale bez příčiny. Kdo udá. Kdo se zaváže policii, že bude udávat, protože mu ti druzí věří.*“[97] Motiv ďábla vyvrcholil v monologu Tangy na konci knihy, v němž přemýšlela nad tím, co ďábel, se kterým se potkávali denně v Terezíně, člověku vezme a o co ho připraví.

---

[93] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 140. ISBN 80-85570-15-7.
[94] Tamtéž, str. 21.
[95] Tamtéž, str. 93.
[96] Tamtéž, str. 125.
[97] Tamtéž, str. 99-100.

Říká se, že krysy jsou vtělením ďábla a pokud člověk vidí odněkud vybíhat krysy, měl by vzít nohy na ramena. Soňa Grossová krysy nenáviděla a často je vyháněla z vlastního těla. „*Narovnala si klouby. Praskalo to.“ „Mám v kloubech krysy. Musím je zabíjet. To praskání, co slyšíš, je, jak jim lámu vaz*.“[98]

I přesto, že motiv svíčky neprostupuje celým příběhem, má svůj význam a smysl. Při poslední společně strávené noci před odjezdem Tangy na východ si zapálili svíčku a v jejich plaménku si vyznávali lásku (stejně jako v příběhu Ley). Motiv svíčky lze chápat jako symbol ubíhajícího času, který se milencům blížil ke konci. „…, *když se svíčka zmenšila a knot prodloužil, takže hořela rychleji*.“[99]

[98] LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992, str. 13. ISBN 80-85570-15-7.
[99] Tamtéž, str. 125.

4 Komparace

Jména hlavních hrdinek v názvu knihy prozrazují čtenáři, kdo bude hlavními postavami příběhu, a že se bude jednat o biografickou strukturu díla.[100]

Třemi novelami Židovské trilogie prostupují společné rysy a motivy. Ve všech třech vystupují podobné hrdinky a opakující se typy vypravěče. Dalo by se říci, že Lustig tyto tři příběhy vytvořil podle jednoho a totéž modelu. Tento model v každé části trilogie něčím pozměnil, varioval a obohatil. Pro všechny tři příběhy jsou typické postavy mladých a krásných židovských dívek, které využijí svou krásu a své tělo jako zbraň, díky které si oddálí neúprosně se blížící smrt. Jednotliví vypravěči čtenářům zprostředkovávají příběhy o tom, jak se milují lidé, kteří vědí, že každá minuta může být ta poslední. Společný rysem modelu se stalo pozadí koncentračních táborů, i když se nejedná ve všech třech příbězích o totožný koncentrační tábor. Modelový příběh ztráty prostupuje všemi díly trilogie, i když v jiných variacích. Dalším hlavním problémem příběhů není jen otázka o překonání toho horšího v sobě a snaha nechat převážit to lepší, ale i čin, kterého je člověk schopen pod tlakem (pud sebezáchovy člověka).

4.1 Židovské hrdinky

Nejen, že hlavní hrdinky třech novel Židovské trilogie mají mnoho společného, ale také je potřeba podotknout, že se jednotlivé postavy dívek od sebe liší. Motivem, který bezpodmínečně prostupuje všemi třemi novelami, se stala krása dívek, která stojí v opozici hrůzy koncentračního tábora, ale zároveň se nejedná o krásu stejného druhu. Ve všech příbězích hraje roli utrpení, které každá dívka prožívá jinak a tím se liší od ostatních dvou. Lea, Colette i Tanga prošly životem, který jim na jejich duši zanechal jizvu.

Všechny tři dívky spojuje jejich krása, kterou okouzlily ve dvou případech vypravěče (Lea, Tanga) a v jednom Viliho Felda (Ceolette). U Ley a Colette se jedná o krásu čistou, přirovnávanou k porcelánu, kdežto Tangy krásu popisuje vypravěč méně honosně a poukazuje dokonce na její špinavou pleť, která je pokrytá vřídky. Všem dívkám poslouží jejich krásné a přitažlivé vyvinutí a držení těla jako zbraň, skrze kterou

[100] HODROVÁ, Daniela. *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, str. 599. ISBN 80-7215-140-1.

se snaží prodloužit si svůj život. Lea své tělo prodává za ochranu před transportem, Colette touží po životě a Tanga si skrze své tělo opatřuje potraviny. Jediná Tanga není přesvědčená, že by měla kvůli prostituci trpět výčitky svědomí, ale naopak je přesvědčená, že si se svým tělem může dělat, co chce. Lea s Colette výčitky svědomí kvůli prodeji svého těla cítí, jsou si vědomy, jaké výhody má krása a oškliví se jim prodejnost krásného těla. Ve svých činech vidí marnost. Zbytečné a bezvýsledné jednání, které jim život stejně nezachrání.

Nejmladší dívka Lea (18 let) strávila s vypravěčem pouhou jednu noc, i přesto, že by měla svatební noc trávit se svým manželem (Vilim Feldem). Dalo by se říci, že úděl nesmělé a laskavé Ley je ze všech tří dívek nejméně strašlivý. Lea se nestala obětí znásilnění ani fyzického napadení. Jediné, s čím Lea bojovala, bylo její svědomí. Často se trápila výčitkami svědomí a hledáním vlastního já. V případě Ley se jednalo o její vlastní vnitřní boj. Lea ztratila odvahu žít a zestárnout. Jestli trápil Leu nějaký strach, pak to byl strach právě ze stáří. Z Ley i s Tangy vyzařovalo na první pohled tajemství, které se snažil vypravěč odkrýt a nahlédnout tak pod skořápku těla, do jejich duše. Leu s Tangou spojovalo také jejich nové označení v koncentračním táboře. V táboře ztratily své jméno a staly se číslem 63.

Devatenáctiletá Colette se liší od ostatních dvou hrdinek především v utrpení, které prožívá a které je v porovnání s nimi nejkrutější. Colette vykonává práci, při které okrádá ty, co už jednou okradeni byli, snáší fyzickou bolest, ocitá se jako jediná z hrdinek v Auschwitz-Birkenau, kde na ní smrt číhá všude, kam se podívá, při každém nadechnutí kouře vycházejícího z komínů. Svoji psychickou a fyzickou bolest schovává za statečnost, když navštěvuje Viliho Felda přes zákaz, jehož porušení se trestá smrtí. Colette se dostává do konfliktu s pravdou, se kterou není schopná žít. Z pravdy cítí strach, a proto se nebrání volby lži a v některých situacích se k ní přikloní. Lež dávala v koncentračním táboře alespoň malou, i když falešnou, naději na přežití.

Nejstarší dívka Tanga (20 let) poznala během svého života, jak vypadá život na ulici a život v cirkuse. Za svůj krátký život několikrát potratila a na své povolání prostitutky byla dokonce hrdá a nelitovala prodeje svého těla. Nejdůležitější potřebou byla pro Tangu svoboda a volnost, která ji na konci příběhu opustí. Lež se pro ni nestala východiskem, protože zastávala názor, že bude raději smutná s čistým svědomím, než veselá se svědomím špinavým.

4.2 Způsoby vyprávění

Jednotliví vypravěči zprostředkovávají čtenářům příběhy lidí odsouzených ke smrti bez jakéhokoli procesu a rozsudku, životy lidí plných strachu a hrůzy z dalších dní, osudy lidí chytajících se stébla trávy, kterým se jim staly modlitby a iluze. Příběhy řeší otázku toho, co je člověk schopný udělat pro záchranu svého života a do jaké míry se nechá ponížit.

V trilogii se střídají dva typy vypravěčů. V příběhu Ley a Tangy se jedná o vypravěče v ich-formě, označeného Lubomírem Doležalem jako druh subjektivního vyprávěčského typu, osobní vypravěč.[101] Osobní vypravěč je fikční jednající postavou zakotvenou ve fikčním světě společně s postavami a sdělující čtenáři, co sám v minulosti prožil. Tento typ vypravěče má hlavní funkci jednak konstrukční a kontrolní, jednak interpretační a akční. Lubomír Doležel charakterizuje typ osobního vypravěče takto: „*Osobní vypravěč má intimní znalost své vlastní psychologie, ale duševní svět jiných postav mu není přístupný. Musí tu spoléhat na jejich vlastní slova, a jestliže tato slova nepřicházejí, musí se uchýlit ke zvláštnímu druhu dohadu, k osvědčenému prostředku „čtení" duševního stavu z výrazu tváře, zejména očí nebo z tónu hlasu*."[102] Promluvy postav jsou včleněny do promluvy vypravěče. Kvůli tomu, že v obou případech v roli osobního vypravěče vystupuje mladík (16 - 17 let), lze přemýšlet nad tím, zda se do pozice vypravěče nepostavil sám Arnošt Lustig, který ve stejném věku v koncentračním táboře byl a některé situace sám zažil. Typ vypravěče zprostředkovávající příběh Colette se liší od ostatních dvou. V tomto případě je možné se přiklonit k rétorickému vypravěčskému typu, k vyprávění v podobě rétorické er-formy. Typ rétorické er-formy se podobá objektivnímu, „vševědoucímu" vypravěči. Mezi stejné znaky patří interpretační funkce vypravěčů, akční pasivita a postavení vypravěče mimo fikční svět a neúčast v popisovaném ději. Na rozdíl od „vševědoucího" vypravěče, který je typický nejen svou objektivitou k popisu a interpretaci fikčního světa, ale i nehodnotícím aspektem, rétorický vypravěč v er-formě svět komentuje a hodnotí. Z vypravěče příběhu o Colette čtenář může vycítit, že nad postavami a jejich jednáním přemýšlí.

[101] DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. 2. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2014, str. 45. ISBN 978-80-87855-13-3.
[102] Tamtéž str. 63.

Jednotlivé narativy obsahují malé množství popisujících scén a naopak v nich převládají dialogy a vnitřní monology vypravěčů, z menší části vnitřní monology postav, zahrnující jejich úvahy, reflexe a myšlenky.

Kvůli tomu, že čtenář od začátku vyprávění tuší, jak celý příběh skončí, se lze přiklonit k tvrzení, že příběhy postrádají výraznější gradaci děje. Zesilování napětí se v dějích objevuje jen zřídka, například v příběhu Ley, kdy se vypravěč s Vilim Feldem ocitnout před strážníkem s propašovanou vestou. Pro příběhy je naopak typičtější retardace děje, a to především při erotických a milostných scénách. K dynamice dochází při střídání vyprávění (vnitřního monologu) a dialogů postav.

Všechny tři příběhy spojuje několik kontrastů. Prvním kontrastem je vyprávění milostného vztahu a lásky dvou lidí na pozadí jejich života ve strachu a v úzkosti z koncentračního tábora, ve kterém byli odsouzeni žít a zemřít. V příbězích vypravěči vykreslují dva odlišné světy. Na jedné straně stojí svět nejistých Židů, obětí ponižování a vražd a na druhé straně sebejistý svět Němců, vrahů.

Příběh Ley a Tangy se odehrává v Terezínské pevnosti, kde se zdál být život v porovnání s vyhlazovacím táborem v Auschwitz-Birkenau, v jehož prostoru se odehrává příběh Colette, relativně bezpečný s nadějí na přežití.

Důležitým prvkem narativu je motiv, který Daniela Hodrová definuje takto: „*Motiv je totiž zvláštním způsobem užití slova, věty obrazu – takovým způsobem, který naznačuje jeho vnitřní souvislost s příběhem a smyslem díla, například prostřednictvím opakování, umístěním v jádru díla, někdy i grafickým zdůrazněním apod*.“[103] Všechny příběhy propojuje motiv krásy dívek a jejich těla. Společným motivem příběhu Tangy a Ley je svíčka, která se stala symbolem plynutí času.

[103] HODROVÁ, Daniela. *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, str. 721. ISBN 80-7215-140-1.

Závěrem

Arnošt Lustig se ve svých dílech zaměřil nejen na postavy dětí, mladých a dospívajících lidí, ale i na osudy starců. Většinu své tvorby věnoval postavám a osobnostem žen. Při literární tvorbě si nechal velice záležet na vykreslení charakterů jednotlivých postav, především hlavních židovských hrdinek.

Dospívající Arnošt Lustig musel nastoupit kvůli židovskému původu do koncentračního tábora, nastoupit do transportu smrti, ze kterého se mu roku 1945 podařilo uniknout. Tato zkušenost se mu po zbytek života stala námětem literární tvorby. Některé osoby, se kterými se v koncentračním táboře setkal, mu posloužily jako předlohy hlavních hrdinů. Většinu svého života strávil Arnošt Lustig v zahraničí (Izrael, Jugoslávie) a nakonec se se svoji rodinou usadil v USA.

Nenávist k židovské menšině dosáhla vrcholu v polovině třicátých let dvacátého století, kdy byly na sjezdu nacistické strany v Norimberku schváleny ústavní zákony týkající se vyloučení židovského obyvatelstva, kterými Němci zpečetili osud všem Židům. Osudy a životy Židů se staly námětem mnoha literárním autorům, mezi které patřil i Arnošt Lustig. Pro svoji bakalářskou práci jsem zvolila k analýze tři prózy (Lea z Leeuwardenu, Colette: dívka z Antverp a Tanga: dívka z Hamburku), ve kterých jednak vystupují židovské hrdinky a jednak je na pozadí koncentračního tábora vykreslena láska milenců a jejich milostný život obklopen ošklivostí.

Prvním cílem bakalářské práce bylo nalezení společných a odlišných rysů dívek jednotlivých próz. Arnošt Lustig se dá považovat za autora modelových příběhů. Na základě jednoho modelu vytváří variaci příběhů a tak model obměňuje. Na základě srovnání tří novel jsem odkryla a představila možné autorovy variace společného modelu. Ve všech třech prózách se objevuje motiv prostituce. Lea a Colette vykonávají prostituci kvůli záchraně vlastního života. Nucenou prostituci autor v příběhu Tangy variuje na dobrovolný prodej vlastního těla s důrazem na svobodnou volbu dělat si se svým tělem, co uzná dívka za vhodné. Každá dívka vnitřně bojuje s jednou z variací strachu. Lea bojuje se strachem ze stáří, Colette obklopil strach z pravdy a Tanga se obávala, že svobodu, která pro ni byla důležitá, ztratí.

Postavou prostupující všemi díly trilogie je osoba Viliho Felda. I zde dochází k variacím příběhu, protože Vili Feld nemá v každém díle stejnou úlohu. V příběhu Ley

a Colette ztvárňuje Vili Feld jednu z hlavních Postav. V obou případech se jedná o milence dívek, ale v narativu Ley znázorňuje spíše osobu, ve které Lea spatřuje bezpečí a podporu. Ale i přesto, že si vezme Lea Viliho za manžela, stráví noc s jiným mužem, a proto nelze její vztah k Vilimu vnímat jako věrný. Colette na rozdíl od Ley prožívá skutečnou lásku pouze s Vilim Feldem. V blízkosti Viliho Felda si je vědoma pocitu bezpečí, porozumění a čisté lásky. V próze Tanga: dívka z Hamburku se postava Viliho fyzicky objevuje pouze jednou a vícekrát pak jen v myšlenkách vypravěče.

K dosažení druhého cíle (variace způsobu vyprávění) jsem opět zvolila postup komparace. V tomto případě se jednalo o komparaci jednotlivých příběhů. V jednotlivých narativech dochází k obměně typů vypravěče. Příběh Ley a Tangy interpretuje osobní vypravěč, který je součástí děje a zároveň jednou z hlavních postav. V obou případech se stal milencem hlavních hrdinek. Naopak vyprávění o životě Colette se čtenář dozvídá od rétorického vypravěče v er-formě, který stojí na rozdíl od osobního vypravěče mimo fikční svět postav, a přemýšlí nad myšlenkami a jednáním postav.

Vhodným námětem pro další zpracování v této oblasti by moha být spojitost próz Židovské trilogie s dalšími Lustigovými knihami jako například s novelou *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* či povídkou *Můj známý Vili Feld*.

Seznam použité literatury

Primární literatura

LUSTIG, Arnošt. *Colette: dívka z Antverp*. Praha: Kvarta, 1992. ISBN 80-85570-09-2.

LUSTIG, Arnošt. *Lea z Leeuwardenu*. 2. vyd. Praha: Eminent, 2000. ISBN 80-7281-021-9

LUSTIG, Arnošt. *Tanga: dívka z Hamburku*. Praha: Kvarta, 1992. ISBN 80-85570-15-7.

Sekundární literatura

CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-2022-0.

DAGAN, Avigdor, Livie Rothkirchenová a Eva Schmidtová-Hartmannová. *Osudy židů v protektorátu 1939-1945: sborník studií.* Přeložili Jan Čulík a Františka Faktorová. Praha: Trizonia, 1991. ISBN 80-900953-7-280-85270-01-3.

DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. 2. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2014. ISBN 978-80-87855-13-3.

HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-82-2.

HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. Praha: Brána, 2001. ISBN 80-242-0587-4.

HODROVÁ, Daniela. *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

HOLÝ, Jiří. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-14-1.

JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ. Dějiny české literatury 1945-1989. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-20-200-1583-9. (sv. III.)

JANOUŠEK, Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4.

JANOUŠEK, Pavel. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1998, 2 sv. (549, 791 s.). ISBN 80-7176-940-1. (1. díl- A-L)

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4. rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008. ISBN 978-80-00-02154-6.

LUSTIG, Arnošt a František CINGER. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK, 2002. ISBN 80-85910-43-8.

LUSTIG, Arnošt a Jan SUK. *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. 2. dopl. vyd. Praha: C.A.T. international, 2004. ISBN 80-903215-4-2.

LUSTIG, Arnošt a Miroslav KOUBA. *Dobrý den, pane Lustig: (myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999. ISBN 80-902774-0-3.

LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi: rozhovory s Harry Jamesem Cargassem a Michalem Bauerem*. Přeložil Milan Macháček. Jinočany: H&H, 2000. ISBN 80-86022-71-4.

LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5.

STANZEL, Franz K. *Teorie vyprávění*. Přeložil Jiří STRONŠÍK. Praha: Odeon, 1988.

ŠŤASTNÝ, Radko. *Čeští spisovatelé deseti století: [slovník českých spisovatelů od nejstarších dob do konce 20. století]*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: HQ Kontakt, 2001. ISBN 80-903071-0-8.